

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ISTORIJOS FAKULTETAS
ISTORIJOS TEORIJOS IR KULTŪROS ISTORIJOS KATEDRA

Žaneta Saržickienė

**Interjerų istoriniuose pastatuose atkūrimo ir panaudos problema Vilniuje
(1960-1990)**

Magistro darbas

Darbo vadovė:
Dr. M. Drėmaitė

Vilnius, 2006

Įvadas.....	3
I. Interjerų istoriniuose pastatuose atkūrimas – specifinė paveldosaugos sritis.....	13
1.1 Sociokultūrinės susiformavimo prielaidos.....	14
1.2 Juridinė sovietmečio paveldosaugos terpė.....	16
1.3 Institucinė – administracinė situacija.....	19
II. Teorinės ir praktinės interjerų istoriniuose pastatuose problemos.....	22
2.1 „Paminklinių interjerų“ raidos chronologija.....	22
2.2 Paveldotvarkos teorinė ir aksiologinė problematika.....	26
2.3 Paveldotvarkos darbų rūšys interjeruose.....	31
2.4 Interjero istoriniuose pastatuose tvarkymo tendencijos: autentika vs stilizavimas.....	36
2.5 Restauratoriaus asmenybės vaidmuo ir tvarkymo sprendimai.....	47
III. Interjerų istoriniuose pastatuose pritaikymo ir panaudos problemos.....	51
3.1 Pastatų panaudos praktika Vilniuje.....	52
3.2 Restauruoti interjerai kaip lietuvių istorinės sąmonės vizualizacija.....	56
Išvados.....	58
Literatūros ir kitų šaltinių sąrašas.....	61
Priedas Nr. 1 – kompaktinė plokštelė.....	67
Priedas Nr. 2.....	68

Ivadas

Vilniaus senamiestyje yra daug „senoviškų“ užėigų, kavinių, restoranų ir viešbučių interjerų. Pastaruoju metu akivaizdžiai vertinama viskas, kas primena „senovę“. Interjeruose išryškinami ne tik restauruoti autentiški puošybos elementai arba atidengtas mūras, tačiau ir nauja, profesionalių dailininkų ar restauratorių imituojama sieninė tapyba ir „sendinti“ baldai. Taigi, iš pirmo žvilgsnio tampa sunku atskirti, kas iš tikrųjų yra autentiška, o kas tapo savotišku simuliakru - riba tarp autentiško ir naujo pasidarė vos išvelgiama, o skirtumai neišryškinami. Ši tendencija geriausiai atsispindi interjeruose, kadangi juose greičiausiai keičiama įranga bei pastebimos vidaus patalpos „mados“. Paveldo apsaugos diskurse autentiški ir sukurti „senoviniai“ elementai niveliuoja autentą kaip istorinį informacijos šaltinį, todėl kyla verčių atskleidimo ir išsaugojimo klausimai.

Paveldotvarkos darbai, lėmę autentiškų interjerų (ne)išlikimą buvo pradėti sovietmečiu. Būtent šiuo laikotarpiu užsimezgė ir susiformavo istorinių pastatų interjero tvarkymo metodika ir darbų vykdymo praktika. Nuo šeštojo dešimtmečio pradžios, plečiant paveldotvarkos darbų apimtį, atgaivinti interjerai istoriniuose pastatuose liudija tuometines paveldosaugos ir paveldotvarkos tendencijas, nors daugelis objektų nuo pirmųjų restauravimo darbų jau yra pakitę. Tačiau tuo metu nebuvo sukurta vieninga paveldo objektų tvarkymo metodika, dėl to interjerai istoriniuose pastatuose buvo tvarkomi labai skirtingai, ir tai patvirtina išlikę tvarkymo darbų pavyzdžiai.

Neturint vieningos „paminklinių interjerų“ tyrimo, vertinimo ir tvarkymo metodikos, iškilo esminis – interjerų išsaugojimo – klausimas. Iki šiol nebuvo analizuota, kaip istoriniuose interjeruose išsaugotos jų vertingosios savybės, tvarkymo kryptis ir kaip laikomasi mokslinės metodikos tvarkymo principų. Problema išlieka aktuali ir šiandien, nes tvarkymo tradicijos (ir problemos), pradėtos formuoti sovietmečiu, tęsiasi. Tad šiame darbe atliekamas tyrimas skiriamas aktualiai nūdienos problemai: aptarti istorinių pastatų interjerų tvarkymo ištakas, tendencijas ir aplinkybes, lėmusias interjerų tvarkymo sprendimus.

Tyrimo objektas. XX a. antroje pusėje aktyviai pradėta vykdyti kultūros paminklų apsauga apėmė ir tvarkymo darbus istorinių pastatų interjeruose. Dėl atliekamų darbų, architektūros paminkluose esantys interjerai patyrė nemažai pakeitimų, ypač juos pritaikant naujai paskirčiai. Darbo tyrimo objektu tapo sovietmečiu restauruoti, atkurti ir pritaikyti, iki šių dienų

išlikę interjerai istoriniuose pastatuose ir paveldotvarkos darbų pobūdis juose.

Šiame darbe nagrinėjami tik Vilniaus miesto objektai. Tai lėmė kelios priežastys. Vilniuje buvo skiriama daugiau lėšų paveldotvarkos darbams lyginant su likusia Lietuvos dalimi. Antra, Vilniaus mieste yra šešios architektūros objektų tipologinės grupės, todėl Vilniaus miesto istoriniai pastatai leidžia nustatyti paveldotvarkos darbų rūšis pagal interjerų tipologines grupes (Lentelė Nr. 1). Taigi siekiant atlikti išsamesnę studiją apie interjerų atkūrimo ir panaudos praktiką teko atsiriboti teritoriniu aspektu.

Pagal surinktus archyvinčius duomenis nustatyta (Priedas Nr. 1), kad Vilniuje istorinių pastatų interjeruose daugiausia paveldotvarkos darbų atlikta 1960 – 1990 metais, todėl tyrimo chronologinės ribos apima būtent šį laikotarpį. Šiuos duomenis patvirtina Editos Riaubienės atlikta architektūros paminklų tvarkymo kiekybinių tyrimų analizė.¹

Sąvokos ir terminai. Šiame darbe pagrindinės vartojamos sąvokos yra šios: interjeras istoriniame pastate, paveldosauga, paveldotvarka, restauravimas, atkūrimas, pritaikymas.

Darbe vartojama sąvoka interjeras istoriniame pastate suprantamas kaip istorinę, kultūrinę vertę turinti pastato vidaus erdvės visuma. Istoriniu pastatu (ang. *historic building*) laikomas tiek architektūros paminklas, tiek vertingų savybių turintis pastatas, nepriklausomai nuo jo teisinio statuso (ar jis paskelbtas saugotinu ir pan.), kuris išliko nepakitęs 100 metų.² Interjeras istoriniame pastate – tai gali būti tiek autentiškas, kuris vadinamas istoriniu interjeru (ang. *historic interior*), tiek ir visiškai pakeistas, šiuolaikinis interjeras, kuriame nėra išlikusios buvusio istorinio interjero žymės. Interjeras būdamas pastato priklausinys tampa saugotinu, jei pastatas paskelbiamas architektūros paminklu (tuomet interjeras tampa „paminkliniu interjeru“). Interjerams, kaip ir eksterjerams yra taikomi vienodi paveldotvarkos reikalavimai. Tačiau tarptautiniuose dokumentuose ir teisės aktuose tvarkymo darbai reglamentuojami fragmentiškai.

Interjero visumą sudaro architektūrinė forma (vientisa arba zonuota, reljefiniai portalai, langai, nišos, karnizai, grindys, skliautai ir t.t.), dekoras (paveikslai, skulptūros, kilimai, sienų tapyba, mozaika, vitražas) ir įranga (baldai, durys, prietaisai – krosnys, židiniai).³ Interjero sudedamosios dalys skirstomos į kilnojamus (baldai, paveikslai, skulptūros, kilimai, veidrodžiai,

¹ Šios analizės pagrindu nustatyta architektūros paminklų tvarkymo darbų dinamika įrodo, kad nuoseklus, tolygus tvarkymo periodas buvo 1965 – 1990 m. laikotarpyje – E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacijos rankraštis, 2003, P. 108.

² B. Feilden, *Conservation of Historic Buildings*, England, 1982, P. 1.

³ *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, T. 4, Vilnius, 1978, P. 483.

šviestuvai) ir nekilnojamus elementus (sienų tapyba, vitražas, mozaika, kokliai).

Istorinis pastatas suprantamas kaip architektūrinę, estetinę, istorinę vertę turintis objektas, kuris turi didelį informacinį potencialą. Istorinis pastatas, tai nėra istorinis paminklas. Pagal sovietmečio paminklinio statuso suteikimą, istorinio pastato terminą geriau atitinka architektūros paminklo sąvoka,⁴ nei istorinis paminklas. Pagal sovietmečiu vyravusią paminklinę vertę, istoriniu paminklu buvo laikomas paveldo objektas, susijęs su konkrečiais istoriniais įvykiais ar istorinėmis asmenybėmis.

Paveldo apsauga ar paveldosauga yra bendras terminas, apibrėžiantis visas veiklas, susijusias su kultūros paveldo išsaugojimu. Tai ir paveldo pažinimas, apžiūra, tyrimas, inventorizavimas, teisinių apsaugos priemonių taikymas, priežiūra ir palaikymas, remontas, konservavimas, restauravimas, atkūrimas, pritaikymas, tinkamas eksploatavimas, parodymas, populiarinimas.

Nagrinėjant paveldotvarkos darbus istorinių pastatų interjeruose susidurta su sąvokų ir terminų neatitikimu. Paveldotvarkoje vartojamos ir tarptautiniuose dokumentuose (Atėnų chartija, Venecijos chartija) išaiškintos sąvokos ne visada yra tiksliai išverstos į lietuvių kalbą.⁵ Todėl šiame darbe paveldosaugos ir paveldotvarkos terminai yra vartojami E. Riaubienės disertacijoje išaiškinta prasme.⁶

Tvarkymo darbai – paveldotvarka – yra sudėtinė paveldosaugos dalis, apimanti kultūros paveldo objektų tyrimą, konservavimą, restauravimą, pritaikymą, atstatymą ir šių darbų, projektų rengimą. Tyrimas – mokslinė, teorinė ir praktinė veikla, kurios tikslas yra nustatyti ir patikslinti objekto sudėtį, apimtį ir kultūrinę vertę. Konservavimas – darbai, stiprinantys ir apsaugantys nuo nykimo autentiškus kultūros paveldo objektus bei restauruojantys atskirus jų elementus, nekeičiant istoriškai susiklosčiusio objekto vaizdo. Restauravimas – darbai, remiantis moksliniais tyrimais (istoriniais, polichrominiais, architektūriniais), maksimaliai saugantys autentišką ir užtikrinantys paveldo objekto kultūrinės vertės išsaugojimą bei išryškinimą, kai nuimami nevertingi ar vertę iškreipiantys sluoksniai ir atkuriami išnykę elementai. Atstatymas – sunykusio paveldo objekto, turinčio ypač didelę kultūrinę vertę ir išskirtinę visuomeninę reikšmę, atkūrimas, turint pakankamai mokslinių duomenų. Pritaikymas – objekto pritaikymas tolesniam panaudojimui, minimaliai keičiant jo autentišką. Stilizacija (stilizavimas) – kuriam nors amžiui būdingų stiliaus

⁴ Pagal 1972 11 23 patvirtintą Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukciją.

⁵ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 1 – 9.

⁶ Ten pat, P. 8.

savybių sąmoningas imitavimas, kuriuo siekiama perteikti kurios nors epochos ar vietos koloritą, laiko dvasią.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbas skirtas atskleisti ir nustatyti 1960-1990 m. Vilniaus miesto istoriniuose pastatuose vykdytų interjerų atkūrimo ir panaudos tendencijas, bei jų problematiką.

Šiam tikslui pasiekti suformuluoti uždaviniai:

- 1) Apžvelgti aplinkybes – teisinę, administracinę sistemą, sociokultūrinius aspektus – lėmusias interjerų istoriniuose pastatuose tvarkymą;
- 2) Atskleisti intereso istoriniams interjerams susiformavimo raidą;
- 3) Išryškinti vertinimo kriterijus ir verčių svarbą interjerų tvarkymo metodikai;
- 4) Apžvelgti paveldotvarkos darbų tvarkymo tendencijas istorinių pastatų interjeruose;
- 5) Atlikti Vilniaus istorinių pastatų funkcijų keitimosi tyrimą: pirminės paskirties ir panaudos;
- 6) Nustatyti interjerų istoriniuose pastatuose panaudos tendencijas.

Šaltinių apžvalga. Lietuvos paveldosauga – mažai tyrinėta tema, negausu apibendrinančios medžiagos, todėl darbe naudotasi įvairaus pobūdžio šaltiniais. Darbe naudoti šaltiniai skirstomi į publikuotus ir nepublikuotus. Didžiąją darbo dalį sudaro nepublikuoti šaltiniai – tai archyviniai duomenys ir interviu su architektais-restauratoriais. Publikuotus šaltinius sudaro teisinė medžiaga - tarptautiniai dokumentai ir Lietuvos TSR teisės aktai, bei užsienio ir Lietuvos mokslininkų bei tyrėjų publikuoti darbai, mokslinės ataskaitos ir straipsniai.

Pagrindiniu darbo šaltiniu tapo archyviniai duomenys apie 1960 – 1990 m. vykdytus paveldotvarkos darbus interjeruose. Jie rinkti Kultūros paveldo centro archyve (KPCA) ir Vilniaus apskrities archyve (VAA), kuriame sukomplektuotas Paminklų konservavimo/restauravimo instituto fondas. Atliekant archyvinės medžiagos tyrimą išryškėjo aktuali duomenų trūkumo problema. Lietuvos archyvuose trūksta bylų, susijusių su konkrečių objektų tvarkymo istorija, kadangi jos nebuvo pristatytos saugoti archyvui arba iš viso nebuvo surašytos. Pasak E. Riaubienės, jų tėra parengta apie 10%,⁷ dėl to buvo apribotos galimybės atlikti tikslius ir išsamius tyrimus apie istorinių pastatų panaudos tendencijas. Darbe naudotasi ir E. Riaubienės atliktais kokybiniais ir kiekybiniais tyrimais apie paveldotvarkos metodų taikymą praktikoje.

⁷ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 12.

Atsižvelgus į archyvinių duomenų trūkumą, labai svarbiu darbo šaltiniu tapo interviu su architektais – restauratoriais, susijusiais su darbe nagrinėjamų interjerų istoriniuose pastatuose tvarkymu. Jų pasakojimai papildė ar iš esmės pagrindė informaciją apie konkrečių architektūros objektų tvarkymą. Daugeliu atvejų respondentai suteikė svarbios informacijos interjerų ir bendrai paveldotvarkos tema apie niekur nepublikuotus ir neužfiksuotus momentus.

Šiame darbe paveldotvarkos juridinei analizei buvo naudotasi tarptautiniais dokumentais ir Lietuvos TSR teisės aktais. Tarptautiniai dokumentai saugomi Tarptautinės paminklų ir vietovių apsaugos tarybos (International Council of Monuments and Sites, ICOMOS) tinklalapyje (www.icomos.org), o jų vertimai į lietuvių kalbą publikuoti leidinyje „Kultūros paveldo apsauga“ (1997). Lietuvos TSR teisės aktai pateikiami Valstybinės paveldo apsaugos komisijos informaciniame tinklalapyje⁸.

Pagrindiniai darbe naudoti tarptautiniai dokumentai: 1) 1964 m. tarptautiniame architektų ir technikos specialistų kongrese priimta „Tarptautinė paminklų ir kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija“ („Venecijos chartija“); 2) 1988 m. Australijos ICOMOS priimta „Burra chartija“.

Tarptautinėje teisėje nėra dokumentų reglamentuojančių apsaugą ir tvarkymo darbus atskirai interjero istoriniuose pastatuose. Išvardinti dokumentai susiję su architektūros objektais, kurių visumos dalis yra interjerai. Vienas reikšmingiausių Europoje (ir ne tik) tarptautinių dokumentų, kuriuo grindžiami tvarkymo darbai architektūros objektuose, tai „Venecijos chartija“. Tačiau darbe kritiškai žvelgiama į „Venecijos chartijos“ deklaruojamus teiginius, ypač dėl siauro požiūrio į autentiškumą.

Lietuvoje paveldotvarkos teisinis pagrindas buvo analizuojamas naudojantis šiais teisės aktais: 1) 1967 m. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos priimtas Kultūros paminklų apsaugos įstatymas; 2) 1972 m. patvirtinta Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija, kurioje reglamentuojamos teisinės paminklų apsaugos priemonės bei pagal panaudojimą išskiriamos trys kultūros paminklų grupės; 3) 1977 m. patvirtintas LTSR istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymas.

Darbe naudotasi ir negausiais publikuotais mokslininkų ir tyrėjų darbais. Siekiant pagrįsti ir susipažinti su tarptautine praktika, teorinėje darbo dalyje buvo naudojami dviejų pasaulyje pripažintų teoretikų ir praktikų veikalai. Tai – dailės istoriko Cesare Brandi veikalas „Theory of

⁸ <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_k=1>

Restoration“ (1977) ir Anglijos restauratoriaus, ICCROM direktoriaus Bernard M. Feilden darbas “Conservation of Historic Buildings” (1982).

Lietuvos paveldosaugos raidą, metodologines kryptis, problemas bei interjerų paveldotvarkos darbų istoriniuose pastatuose rezultatus geriausiai nušviečia konferencijų medžiagos rinkiniai: “Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos” (1977), “Kultūros paminklų restauravimo darbų praktika“ (1979), „Istorijos ir kultūros paminklų tyrimas ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980 m.“ (1980), “Paminklotvarkos darbai ir problemos” (1990), bei leidiniais “Architektūros paminklai“ (1984, 1987) ir “Muziejai ir paminklai“ (1968). Taip pat naudotasi straipsniais periodinėje spaudoje interjerų stilistinių problemų, jų pristatymų visuomenei ir panašiais klausimais⁹.

Istoriografija. Darbo tema yra mažai tyrinėta, nėra atlikta išsamios interjerų istoriniuose pastatuose paveldotvarkos darbų teorinės ir praktinės analizės nei Lietuvos, nei tarptautiniame kontekste; trūksta mokslinės medžiagos apibendrinančių šią paveldosaugos sritį. Tik negausi straipsnių, mokslinių pranešimų dalis aptaria interjerus istoriniuose pastatuose. Publikuotus straipsnius ir konferencijos medžiagą, susijusią su istorinių pastatų interjerais, pagal nagrinėjamo pobūdžio problemas galima skirstyti į tris dalis: 1) apibendrinamieji, metodologiniai; 2) nagrinėjantys interjerų tyrimų, restauravimo, atkūrimo, panaudos problemas bei konkrečius interjerų istoriniuose pastatuose tvarkymo atvejus; 3) nagrinėjantys interjerų stilistinius klausimus.

Interjerų tvarkymo metodologijos klausimais rašė ilgametis Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos viršininkas Jonas Glemža,¹⁰ žinomas architektas-restauratorius Romanas Jaloveckas¹¹, Respublikinio kultūros paminklų restauravimo tresto vadovas Romualdas

⁹ „Literatūra ir menas“, „Vakarinės naujienos“, „Kultūros barai“, „Mokslas ir gyvenas“, „Statyba ir architektūra“

¹⁰ J. Glemža, *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: VDA leidykla, 2002, 240 p. – knygoje parašyta apie interjerų restauravimo ypatumus bei kilnojamosios įrangos tvarkymo metodus; Interjero paminklotvarkos metodikos klausimai // *Architektūros paminklai*, Nr. X, 1987, P. 47 – 48 – tai vienas pirmųjų straipsnių, kuriame aptariama interjero metodologija. Svarbu, kad šiame straipsnyje interjerų tvarkyta išskiriama į atskirą paveldotvarkos darbų rūšį. Tai bene vienintelis straipsnis, kuriame bandoma apibendrinti interjerų tvarkybos metodiką Lietuvoje.

¹¹ R. Jaloveckas, Kai kurios mūsų Respublikos paminklotvarkos problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*. Mokslinė konferencija, Vilnius, 1980, P. 37 – 40; Taipogi rašė apie architektūros objektų (sakralinių) panaudos problemą – Kulto pastatų restauravimas ir naudojimas // *Muziejai ir paminklai*, 1968, P. 111 – 117.

Kaminskas¹² ir Klemensas Čerbulėnas.¹³

Svarbu, kad apie interjerų istoriniuose pastatuose tvarkymo problemas rašė tyrėjai-praktikai, kurie sovietmečiu buvo susiję su paveldo tvarkymu. Apie interjerų restauravimo ypatumus rašė interjerų architektas Jonas Zibolis.¹⁴ Interjerų panaudos problemas ir konkrečius architektūros objektus aptarė architektė–restauratorė Aldona Švabauskienė,¹⁵ menotyrininkas Stasys Pinkus,¹⁶ Elena Urbonienė,¹⁷ architektas Juozas Stasiulaitis.¹⁸

Periodinėje spaudoje dažniausiai buvo aptariami interjerų stilistiniai klausimai. Spaudoje pasirodydavo architektų Algimanto Mačiulio, Jono Minkevičiaus, Antano Kunigėlio, Vytauto Baranausko ir kitų straipsniai.

Pirmieji akademiniai darbai, parašyti aktualiomis paveldosaugos ir paveldotvarkos temomis, kurių turinys padeda geriau suvokti ir istorinių pastatų interjerų sociokultūrinę, teisinę bei praktinę terpę, - tai Editos Riaubienės, Rasos Čepaitienės, Lolitos Jablonskienės ir australų mokslininko Barry Rowney¹⁹ darbai. L. Jablonskienės disertacijoje „Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1990)“ bei jos pagrindu parašytame

¹² R. Kaminskas, Gyvenamųjų namų restauravimas, rekonstravimas ir naudojimas // *Muziejai ir paminklai*, 1968, P. 76 – 80; *Praeities paminklai ir šiandiena*, Vilnius, 1983, 44 p.; LTSR kultūros paminklų restauravimo darbai 1950-1975 metais ir tolesni uždaviniai // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos*. Konferencijos medžiaga, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 3 – 15; Respublikinio kultūros paminklų restauravimo tresto 1976-1980 metų darbo rezultatai // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*. Mokslinė konferencija, Vilnius, 1980, P. 3 – 9; Paminklinių interjerų restauravimo ir pritaikymo klausimai // *Architektūros paminklai*, Nr. X, 1987, P. 49 – 54 - rašoma apie interjerų restauravimo ir pritaikymo praktika, aptariant atskirus interjerus.

¹³ K. Čerbulėnas, Apie interjerus architektūros paminkluose // *Muziejai ir paminklai*, 1968, P. 102 – 103.

¹⁴ J. Zibolis, Architektūros paminklų interjerų restauravimas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos*. Konferencijos medžiaga, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 89 – 95; Istorinių interjerų restauravimas ir jo problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*. Mokslinė konferencija, Vilnius, 1980, P. 49; Universiteto pastatų ansamblio kompleksinis regeneravimas ir funkcinis zonavimas // *Architektūros paminklai*, Nr. VIII, 1984, P. 39 - 50.

¹⁵ A. Švabauskienė, Visuomeninės paskirties architektūros paminklų restauravimas ir pritaikymas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 47 – 50; *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*. Mokslinė konferencija, Vilnius, 1980, P. 44 – 45.

¹⁶ A. Pinkus, Apie gyvenamųjų namų – architektūros paminklų – restauravimą, konservavimą ir naudojimą // *Muziejai ir paminklai*, 1968, P. 80 – 82.

¹⁷ E. Urbonienė, Gyvenamosios paskirties architektūros paminklų restauravimas ir pritaikymas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 53 - 57

¹⁸ J. Stasiulaitis, Koreferatas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 57 – 59; Kultūros paminklų apsauga, regeneruojant Vilniaus senamiesčio kvartalus // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*. Mokslinė konferencija, Vilnius, 1980, P. 3 – 9.

¹⁹ B. Rowney, *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004. <<http://thesis.library.adelaide.edu.au/public/adt-SUA20050202.180441/index.htm>> [žr. 2006 04].

straipsnyje²⁰ nagrinėjamos senamiesčio pastatų interjerų įrengimo tendencijos menotyriniu aspektu. Autorės darbe taip pat atskleidžiama sociokultūrinė situacija, turėjusi įtakos įrengiant šiuolaikinius interjerus architektūros paminkluose. Paveldosaugos reiškinių supratimas sovietmečio ideologiniame kontekste atskleidžiamas R. Čepaitienės disertacijoje „Kultūros paveldo supratimas Lietuvoje XX amžiuje“ ir straipsnis.²¹ Aktualus paveldotvarkos raidos tyrimas - E. Riaubienės disertacija „Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai“, kurioje išsamiai išanalizuoti tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys paveldotvarkos darbus bei parengta tarptautinių dokumentų ir Lietuvos TSR galiojusių dokumentų turinio santykio analizė. B. Rowney disertacijoje „Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective“ išreikštas įdomus kritiškas požiūris į tarptautinius dokumentus, reglamentuojančius paveldotvarką, ir vyraujančią paveldotvarkos praktiką, vykdomą vadovaujantis „Venecijos chartija“.

Magistrinis darbas tęsiamas autorės bakalaurinio darbo, tema „Istorinių interjerų atkūrimo ir panaudos problema sovietmečiu Lietuvoje“, pagrindu ir surinkta nauja medžiaga. Šiame darbe detaliau analizuojamos teorinės ir praktinės interjerų istoriniuose pastatuose tvarkymo problemos; renkant informaciją, atlikti interviu su žinomais Lietuvos architektais, susijusiais su darbais istorinių pastatų interjeruose (ir ne tik), tai - J. Glemža, J. Ziboliu, A. Katiliumi ir E. Purliu. Interviu įrašai saugomi asmeniniame autorės archyve.

Tyrimo metodai. Tyrimo objektas, jo tendencijos ir požymiai atskleidžiami sisteminant ir apibendrinant sukauptus duomenis. Darbe naudojami lauko tyrimo, statistinis tyrimo, archyvinių šaltinių apibendrinimo bei lyginamasis metodai.

Statistinis metodas buvo taikomas apibendrinant archyvinę medžiagą apie interjerų istoriniuose pastatuose pirminę funkciją ir panaudą. Statistiniam kiekybiniam medžiaga paimta iš KPCA 3-jo ir 5-jo fondų bei VAA Paminklų restauravimo instituto fondo (F.5, F.2). Pastato patalpų panaudos tendencijoms atskleisti atliktas tyrimas, kuriam duomenys rinkti iš KPC ir VAA archyvų kartotekinių katalogų. Archyvų kartotekiniuose kataloguose yra saugomi duomenys apie archyve saugomas bylas. Kiekvienai bylai yra surašoma atskira kortelė. Kortelėje pateikiamas architektūros objekto pavadinimas ir/ar adresas, bylos pavadinimas (tyrimas, projektas, sprendimai

²⁰ L. Jablonskienė, Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1970) // *Žmogus aplinka XX a. Lietuvos dailėje*, Vilnius: Academia, 1992, P. 243.

²¹ R. Čepaitienė, Vilniaus bažnyčių likimas sovietmečiu (1944-1990) // *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5, P. 32.
– 37.

ar pan.), kartais nurodomi metai ir autoriai. Kartotekiniame kataloge kortelės rūšiuojamos pagal adresą ar objekto pavadinimą abėcėlės tvarka. Renkant informaciją apie interjerų funkcijų keitimą buvo peržiūrėta 12 213 kortelių. Kortelių duomenys suvesti į sudarytą lentelę (Priedas Nr. 1) su paieškos sistema, kurioje pateikiama: 1) interjerų istoriniuose pastatuose pirminė funkcija, 2) panauda, 3) bylų pavadinimai pagal konkrečius architektūros objektus, 4) atliktų paveldotvarkos darbų laikotarpiai. Lentelės duomenys panaudoti šio darbo III skyriuje.

Darbo tezėms pagrįsti papildomai buvo pasirinktas lauko tyrimų metodas – interviu su architektais-restauratoriais. Interviu metu medžiaga buvo renkama remiantis nestruktūrotu biografiniu klausimynu. Iš viso buvo apklausta dešimt pateikėjų, turinčių architekto išsilavinimą. Iš jų septyni dirbo Paminklų restauravimo institute (buv. Mokslinėse restauravimo gamybinėse dirbtuvėse), keturi iš jų toliau dirba paveldosaugos srityje. Pateikėjai sutiko kalbėtis; užduodami klausimai kartais buvo keičiami atsižvelgiant į pateikėjo ankstesnį atsakymą arba buvo užduoti anksčiau į interviu neįtraukti klausimai, be to klausimai kartais būdavo perfrazuojami. Nors ir ne visuomet pavykdavo gauti išsamius atsakymus į visus klausimus, šie interviu tapo vienu pagrindinių ir svarbiausių darbo šaltinių.²²

Darbe išskiriamos dvi tyrimo objekto nagrinėjimo plotmės: tai teorinė ir praktinė. Abi dalys nagrinėjamos remiantis interjerų istoriniuose pastatuose dvejopais klasifikatoriais: pirma, pagal interjerų tipologines grupes (Lentelė nr.1); antra, pagal autento išlikimo laipsnį. Interjerų kompozicinę visumą sudaro: architektūrinė erdvė, dekoras ir įranga, todėl vertingų interjerų visumos autentiškumas vertinamas pagal kiekvieno iš interjero sudedamosios dalies išlikimo laipsnį.

Interjerai nagrinėjami ne pagal architektūros objektų tipologines grupes, o pagal interjerų tipologines grupes. Tiriant ir nustatant paveldotvarkos darbų tendencijas pagal interjerų tipologines grupes yra atliekamas tikslesnis, pagrįstas ir išsamesnis tyrimas. Taip atskleidžiama kiekvienos pastato patalpos paskirtis ir interjerų pritaikymo įgyvendinimo galimybės, kadangi interjero pobūdį lemia pastato paskirtis, patalpų funkcija, dydis, medžiagos ir architektūrinė kompozicija (proporcijos, nišų, durų langų išdėstymas, apšvietimas ir kt.).²³

²² Priedas Nr. 3. - Ž. Mickutės, *Istorinių interjerų atkūrimo ir panaudos problema sovietmečiu Lietuvoje*, Bakalauro darbas, VU Istorijos fakultetas, 2004.

²³ *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, T. 4, Vilnius, 1978, P. 483.

1 lentelė. Architektūros objektų ir interjerų tipologinių grupių lyginamoji lentelė.

Architektūros objektų tipologinės grupės	Interjerų tipologinės grupės
<p>I. Gynybiniai objektai: pilys, tvirtovės</p> <p>II. Visuomeniniai civiliniai: rotušės, mokyklos, bankai, teatrai, muziejai</p> <p>III. Kulto pastatai: bažnyčios, cerkvės, vienuolynų pastatai</p> <p>IV. Miesto gyvenamieji namai: gyvenamieji namai, miesto rūmai</p> <p>V. Dvarų sodybos ir rūmai</p> <p>VI. Gamybiniai ir ūkiniai pastatai: malūnai, sandėliai</p> <p>VII. Kiti pastatai ir statiniai, jų fragmentai: rūšiai, liaudies architektūros paminklai</p>	<p>I. Gyvenamieji interjerai:</p> <p>1) gyvenamųjų namų</p> <p>2) rūmų, dvarų</p> <p>II. Visuomeniniai interjerai:</p> <p>1) reprezentaciniai: rotušės, teatrai, koncertų salės, muziejai, galerijos</p> <p>2) administraciniai: mokyklos, universitetai, ligoninės, bankai, paštai ir kt.</p> <p>3) komerciniai: viešbučiai, restoranai, kavinės, užėigos, parduotuvės</p> <p>4) sakraliniai: bažnyčios, cerkvės, vienuolynai</p> <p>III. Pramoniniai: gamyklos, dirbtuvės, laboratorijos, malūnai</p> <p>IV. Ūkiniai: sandėliai, dvarų ūkiniai pastatai, pagalbinių pastatai</p> <p>V. Kiti</p>

Darbo reikšmė ir naujumas. Lietuvoje iki šiol nebuvo aptarti ir įvertinti darbai, atlikti istorinių pastatų interjeruose, išskyrus pavienius straipsnius. Tokia analizė leistų suprasti atliktų darbų teigiamus ir neigiamus aspektus bei įvertinti ateityje taikytinų darbų pobūdį. Paveldotvarkos darbus paveldo objekto viduje būtina apibrėžti, t.y. nustatyti taikomų tvarkymo metodų kokybę bei galutinį rezultatą. Būtinai pastovus vertingų interjerų tyrimas, analizavimas ir apibendrinimas, užtikrinantis interjero architektūros paminkle išsaugojimą ir sėkmingą tvarkymą. Reikia pastebėti, kad labai vertinga yra interviu medžiaga, kaip „gyvosios istorijos“ šaltinis, kadangi architektai, dirbę istorinių pastatų interjeruose, atskleidė iki šiol nežinomų faktų ir detalių apie konkrečius Vilniaus miesto paminklinių objektų tvarkymo darbus.

I. Interjerų istoriniuose pastatuose atkūrimas – specifinė paveldosaugos sritis

Dėl įvairiausių priežasčių istorinių pastatų interjerų Lietuvoje yra išlikę labai mažai. Taip yra tiek dėl susiklosčiusių nepalankių istorinių aplinkybių, tiek dėl paties interjero nepastovumo.

Interjeras nėra pastovus dalykas, nes būtent jis yra dažniausiai keičiama pastato dalis. Patalpos kas keli ar keliolika metų yra remontuojamos bei atnaujinamos. Atlikti pakeitimai pastato vidui suteikia atitinkamo laikotarpio stiliškumą ar dvasią, kuri atspindi savininkų skonį ir pažiūras. Taigi, architektūroje interjeras yra “nepastoviausia” dalis, kuri keičiama daug dažniau nei eksterjeras.

Interjerų išlikimui didelę įtaką darė ir istorinės aplinkybės. Paveldo objektų neaplenkė nuolatiniai gaisrai, karai bei niokojimai. Lietuvos istorija interjerų kompozicinės visumos išlikimui klostėsi nedėkingai: nepastovi politinė situacija, karai, vyravusios prieštaringos ideologijos, valstybės ekonominiai prioritetai, dėmesio kultūros paveldui stoka ir reikalingų specialistų trūkumas - sunaikino didelę dalį vertingų interjerų. Taigi, iki mūsų dienų yra mažai išlikę pilnų istorinių interjerų.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje buvo pradėtos kurti valstybinės paveldosaugos institucijos, kurių tikslas buvo saugoti nykstantį kultūrinį paveldą. Pirminė architektūros paminklams “teikiama pagalba” buvo sutvirtinimas ir apsaugojimas nuo tolimesnio irimo.²⁴ O jų restauravimo darbams prireikė daugiau laiko, kadangi nebuvo tam ruošiamų specialistų, o dirbę žmonės dažniausiai buvo šios srities “pionieriai”.

Taigi, mūsų paveldu pradėta daugiau ar mažiau rūpintis sovietmečiu. Tačiau atskirai į interjerus dėmesys buvo atkreiptas daug vėliau, - tik septintajame dešimtmetyje. Per tą laiką interjerams buvo padaryta nemažai žalos. Tačiau iki to laiko jau susiformavo vadinamieji „savi kadrai“ – grupė patyrusių architektų-restauratorių, besirūpinančių istorinių pastatų išsaugojimu.

Sovietmečiu plėtojantis industrinei pramonei, prioritetas buvo teikiamas naujoms statyboms. Tai turėjo įtakos ir interjerams. Vykstant naujoms statyboms buvo aktualus patalpų apipavidalinimo klausimas. Sovietmečio spaudoje, naujos architektūros srityje buvo daug diskutuojama apie interjerus. Visuomeninės paskirties interjerų vidaus apstatymas taip pat turėjo atlikti auklėjamąją funkciją, formuoti “estetinį suvokimą”.²⁵ Buvo pateikiamos interjerų

²⁴ R. Kaminskas, *Praeities paminklai ir šiandiena*, Vilnius, 1983, P. 17

²⁵ A. Katalynas, *Estetinis suvokimas ir formos kultas // Kultūros barai*, 1978, Nr. 4, P. 33

apipavidalinimui tinkamos formos ir būdai, tokiu būdu buvo propaguojamas atitinkamas estetiškos kultūros suvokimas.²⁶

1.1 Sociokultūrinės susiformavimo prielaidos

Pirmaisiais pokario metais Lietuvos vizualinę kultūrą paveikė socrealizmas, tapęs dekonstruojančiu aktu Lietuvos kultūroje²⁷. Tuo pačiu pradėjo formuotis utilitarus požiūris į aplinką, kuris įsitvirtino kaip rekonstravimo nuostatos. Vyravęs utilitarus požiūris neaplenkė senųjų architektūros objektų. Pradėjus įgyvendinti kompleksinį Vilniaus senamiesčio regeneravimo planą (sudarytas 1959 m.), senamiesčio tvarkymo tikslas buvo traktuojamas kaip senosios miesto dalies atgaivinimas, pagrįstas funkcionalistiniais to laiko principais, t.y. senamiesčio pertvarkymas buvo suprantamas, kaip pritaikymas atitinkantis nūdienos žmogaus poreikius²⁸. Toks pats požiūris vyravo ir pavienių kultūros paveldo objektų atžvilgiu, ypatingai – architektūros objektų interjerų. Dalis architektūros paminklų, nepaisant jų vertingų interjerų ir dekorų, buvo visiškai pertvarkyti. Vėliau, formuojantis paveldotvarkos praktikai, vertybinis santykis su architektūros objektais keitėsi, tačiau pritaikymas nūdienos poreikiams išliko problema iki dabar.

Sovietmečiu paveldo atžvilgiu neišvengta ir praradimų, pagrįstu to meto ideologijos neatitikimu; vyravusi ideologija buvo ypač nepalanki sakraliniams objektams ir dvarams²⁹. Sakralinio paveldo objektai buvo diskredituojami paveldo

1. Šv. Jonų bažnyčios interjeras prieš tvarkymo darbus, buvęs popieriaus fabriko sandėlis, 1966 m.

apsaugos kontekste (be abejo, tai turėjo ir gilesnę prasmę), šios grupės objektai patyrė daugiausia žalos dėl netinkamo panaudojimo ir niokojimo. Uždarytų bažnyčių pastatai buvo naudojami sandėliams, dirbtuvėms, ūkinėms patalpoms ir taip buvo padaryta didžiulė žala³⁰.

Sakraliniai objektai - tai vieninteliai objektai, kuriuose išlikę mažiau ar daugiau nukentėję istoriniai interjerai. Bažnyčių interjerai vieni vertingiausių, nes juose persipina architektūra, skulptūra, dekoratyvinė tapyba bei vaizduojamosios, taikomosios dailės kūriniai. Šiems

²⁶ J. Anuškevičius, Skonį reikia ugdyti // *Vakarinės naujienos*, 1986, Nr. 23, P. 4

²⁷ L. Jablonskienė, Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1970) // *Žmogus ir aplinka XX a. Lietuvos dailėje*, Vilnius: Academia, 1992, P. 106.

²⁸ Ten pat.

²⁹ J. Glemža, *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: VDA leidykla, 2002, P. 130

³⁰ V. Drėma, Apie kultūros paminklų būklę // *Europa. Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio almanachas*, Vilnius: Mintis, 1989, P. 282.

interjerams dekoru visumos turtingumu negali prilygti nė vienas dvaras ar gyvenamasis namas. Tai labai didelė paminklinių pastatų grupė Lietuvoje, o Vilniaus bažnyčios sudarė vertingiausią Lietuvos sakralinio paveldo dalį³¹.

Neigiamas požiūris į religinį paveldą vyravo visose socialistinėmis tapusiose Vidurio ir Rytų Europos šalyse³². Religinės apraiškos buvo slopinamos įvairiais būdais, vienas jų - tai bažnyčių uždarymas. Tačiau orientuojantis į reprezentacinius objektus, paveldosauga turėjo apimti ir sakralinių objektų tvarkymą. Pavyzdžiui, Vilniuje 1949 m. kartu su kitomis, buvo uždaryta Arkikatedra Bazilika. Tai sukėlė neigiamą visuomenės reakciją ir pasipiktinimą valdžios neteisėtais veiksmais. Septintajame dešimtmetyje bažnyčias imta pritaikyti reprezentaciniams tikslams – įrenginėti muziejus, koncertų sales³³. Architektai-restauratoriai tokį pritaikymą vertino palankiai, nes jis buvo kur kas pranašesnis už suniokojimą ar panaudojimą ūkiniams ir sandėliavimo tikslams. Be to, architektams-restauratoriams buvo suteikta galimybė atgaivinti istorinį interjerą. Nuo tada pradeda formuotis vertingų interjerų tvarkymo praktika. Bažnyčių interjerų dekoru įvairovė lėmė, kad pavelotvarkos darbams reikėjo aukštos kvalifikacijos įvairių sričių specialistų, mokančių dirbti su įvairiomis medžiagomis bei atlikimo technikomis: marmuru, metalo dirbiniais, medžio dirbiniais, skulptūra, lipdyba, vitražais, mozaikomis ir pan. Taigi, istorinių interjerų restauravimo pradžia galima laikyti laikotarpi, kada visuomeniniam pritaikymui buvo imtasi tvarkyti bažnyčias.

Intensyvesni sakralinio paveldo objektų darbai Lietuvoje prasidėjo „atlydžio“ metu, kai Lietuvoje TSR pradėjo lankytis daugiau užsieniečių. Kultūros istorikė R. Čepaitienė pastebi, kad imta tvarkyti tuos sakralinius objektus, kurie yra išsidėstę senamiesčio teritorijoje ir kurių buvimo vieta sutapo su turistiniais maršrutais. Šie sakraliniai objektai buvo pritaikyti reprezentacinei funkcijai – muziejams ar koncertų salėms.³⁴ Nors ir pakeitus bažnyčių pirminę paskirtį, parodose ar koncertuose apsilankę išsilavinę lankytojai atkreipdavo dėmesį ir į bažnyčios interjerą.

Taigi, nors sovietmečiu susiformavusi sociokultūrinė terpė nebuvo palanki sakraliniam, dvarų paveldui, tačiau apskritai architektūros paveldo apsauga buvo įgyvendinama, nes buvo sukurta administracinė ir teisinė sistema.

³¹ R. Čepaitienė, Vilniaus bažnyčių likimas sovietmečiu (1944-1990) // *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5, P. 32

³² Ten pat, P. 33

³³ R. Čepaitienė, *Kultūros paveldo supratimas Lietuvoje XX amžiuje*, Daktaro disertacija, VU, 2003, P. 87

³⁴ Ten pat, P. 37.

1.2 Juridinė sovietmečio paveldosaugos terpė

Sovietmečiu Lietuvoje paveldo apsaugos teisinį pagrindą sudarė keturi pagrindiniai įstatymai. Tačiau paveldotvarkai aktualūs teisės aktai buvo trys paskutiniai, tai - 1967 m. LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymas, 1972 m. LTSR Paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija ir 1977 m. LTSR istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymas. Vadovaujantis šiais įstatymais buvo formuojama paveldo apsaugos sistema ir paveldo tvarkymas bei priežiūra.

Tarptautinėje teisėje paveldosaugą reglamentuojantis dokumentas buvo priimtas 1964 m., tai - „Tarptautinė paminklų ir kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija“ („Venecijos chartija“). Pastarasis dokumentas tapo svarbus ne tik Europai, bet ir jos ribų. Nežiūrint to, kad pastaruoju metu šis dokumentas sulaukia daug kritikos, iki šių dienų „Venecijos chartija“ lėmė kitų tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų bei juose naudojamų paveldotvarkos terminų ir sąvokų formavimą. Pavyzdžiui, pagal „Venecijos chartijos“ principus 1978 m. Australijos ICOMOS buvo sudaryta „Burra chartija“ (po to detalizuota 1988 m. ir 1999 m.), kurios tikslas - „Venecijos chartijos“ principus pritaikyti Australijos paveldui. Šioje Chartijoje, skirtingai nuo „Venecijos chartijos“, detaliau išaiškinti tvarkymo terminai. Šis dokumentas buvo pripažintas ir kitų valstybių.

1967 m. Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba priėmė Kultūros paminklų apsaugos įstatymą. Dar jis buvo vadinamas „Lietuviškuoju įstatymu“, nes buvo priimtas savarankiškai Lietuvos, Estijos ir Baltarusijos sąjunginėse respublikose (Sovietų Sąjunga tokio įstatymo neturėjo). Įstatymo preambulėje nurodytas paveldo apsaugos tikslas - „išsaugoti kultūros paminklus būsimoms kartoms ir tikslingai naudotis jais mokslo, kultūros, ūkio ir darbo žmonių auklėjimo reikalams“³⁵. Paveldosaugos objektą sudarė „mokslinę, istorinę ar kultūrinę vertę turintys kultūros paminklai“³⁶. Šis įstatymas patikslino ir papildė kultūros paminklų apskaitos, apsaugos ir paveldotvarkos darbų nuostatus, suteikė geresnį juridinį apsaugos pagrindą.³⁷ Įstatyme nurodomi elgesio būdai su kultūros paminklais, - jie gali būti „remontuojami, restauruojami bei moksliai tiriami“, tačiau tvarkymo priemonės nebuvo detalizuojamos. Šiame įstatyme dėmesys skiriamas

³⁵ LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymas, 1967.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_k=1> [žr. 2006 04]

³⁶ E.Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 8.

³⁷ J. Glemža, *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: VDA leidykla, 2002, P. 28

„paminklo, jo naudotojo ir valstybinio reguliuotojo santykiui“³⁸. Svarbu, kad šio įstatymo pagrindu buvo pradėtas sudarinėti Lietuvos kultūros paveldo sąrašas.³⁹ 1972 m. buvo patvirtinta Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija (Instrukcija). Nors iki to laiko jau buvo susiformavusios pagrindinės paveldo apsaugos institucijos ir teisinis pagrindas, tačiau šios instrukcijos apibrėžė institucijų veiklą. Instrukcijos „Kultūros paminklų apsauga ir naudojimas“ skyriaus 56 str. nurodomas paminklo naudojimo tikslas – „kultūros paminklai panaudojami tam, kad geriau būtų galima juos išsaugoti, taip pat politiniam auklėjimui, kultūrai, švietimui, mokslui“⁴⁰. Tai vėlgi pabrėžia utilitarų požiūrį į paveldi išsaugojimą ir rodo, kad panauda tampa ne priemone išsaugoti objektą, bet tikslu. Kultūros paminklų apsaugai įgyvendinti nurodyti remonto, konservavimo, restauravimo, pritaikymo darbai, kurie vadinami „paminkliniais darbais“, ir vykdomi siekiant išsaugoti „paminklo autentiškumą – istorinį originalumą“. Taipogi Instrukcijoje prie pritaikymo darbų nurodyta, kad „naujai pridedami elementai turi būti šiuolaikinių meninių-architektūrinių formų, tinkamai, estetiškai įjungti į paminklų interjerus ir turi su jais sudaryti darnią visumą“⁴¹. Šis teiginys atitinka „Venecijos chartijos“ reikalavimą naujus elementus „darniai susieti su visuma“. Tačiau pritaikymo atveju nėra išskiriama, kaip „Venecijos chartijos“, kad naujos detalės „turi skirtis nuo originalo“. Instrukcija tik nurodo, kad turi būti naudojamos šiuolaikinės medžiagos, tačiau nėra pabrėžiama, kad šiuolaikinėmis priemonėmis kuriami nauji elementai turi skirtis nuo autento. Tačiau Lietuvoje stengiantis sudaryti darnią visumą tarp naujai kuriamų interjero elementų ir autentiškų, buvo pasirenkamas „stilizavimo“ principas, kuriuo vadovaujantis buvo formuojama interjero visuma.

1972 m. Instrukcijoje buvo įtvirtintos tokios pat kaip ir kitose Europos šalyse taikomos tvarkymo priemonės – konservavimas, restauravimas ir atstatymas (išimtiniais atvejais). Tačiau Tarptautiniuose dokumentuose, reglamentuojančiuose paveldotvarkos darbus, ir atitinkamuose LTSR teisės aktuose tvarkymo darbai ir priemonės, bei jų reikšmės skyrėsi.⁴² Tvarkymo praktikoje buvo paplitęs restauravimo metodas, kuris 1972 m. apibrėžiamas kaip „*atnaujinimo darbai, kuriais*

³⁸ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 92.

³⁹ E. Riaubienė, Kultūros paveldo verčių suvokimo ir vertinimo tendencijos // *Urbanistika ir architektūra*, 2000, XXIV t., Nr. 1, P. 6 <www.vgtu.lt/leidiniai/mk_zhur/urbanistika/numeriai_urbanistika.html – 16k> [žr. 2004 05]

⁴⁰ LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija, 1972.

⁴¹ 72 str., LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija, 1972.

⁴² E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 8

siekiama maksimaliai išsaugoti autentišką paminklą, taip pat išgryninti jo istorinę-meninę reikšmę, griežtai remiantis mokslu pagrįstais paminklo dokumentiniais duomenimis.⁴³ Jie buvo taikomi įvairioms architektūros tipologinėms grupėms tiek pastato išorėje, tiek viduje. Lietuvoje pasitaikydavo, kad restauracija būdavo vadinami apskritai tvarkymo darbai „paminkliniuose objektuose“.

Lietuvoje prie restauravimo priskiriama ir fragmentinio restauravimo veikla, „t.y. *dalinis restauravimo būdas, maksimaliai įjungiant natūros autento dalis, liekanas, restauruotos dalys privalo skirtis nuo originalo, bet drauge sudaryti estetinę paminklo visumą.*“⁴⁴ Pagal „Burra chartiją“, fragmentinis restauravimas atitinka atstatymo sąvoką. Tai vienintelis tarptautinis dokumentas, kuriame minima atstatymo priemonė. Chartijoje išaiškunami restauravimo ir atstatymo terminai, jų skirtumai. Restauravimas taikomas, kai žinoma ankstesnė forma, nuvalomi antsluoksniai, papildymai, tačiau nėra papildoma naujomis medžiagomis, o atstatymo priemonė gali būti taikoma esant pagrįstiems moksliniams duomenims. Nuo restauravimo atstatymas skiriasi tuo, kad atstatymo metu objekte įterpiama nauja medžiaga.⁴⁵ Tačiau atstatymas nesusijęs su interpretacija, nes šis metodas išeina už Chartijos ribų. Tuo pačiu 1972 m. Instrukcijoje prie „paminklinių darbų“ restauravimo priskiriamas ir rekonstravimas – „darbai, kurie paremti ne dokumentiniais duomenimis, o hipotezėmis ar analogijomis“⁴⁶. Ši Lietuvoje teisės aktuose reglamentuota tvarkymo priemonė išeina už tarptautinės teisės dokumentų ribų.⁴⁷ Interjeruose buvo taikoma ir restauravimo–atstatymo priemonė, kurios sąvoka panaši į atstatymo terminą.⁴⁸ Tai vienas iš darbų, kurie nėra pripažįstami tarptautiniuose dokumentuose. Be šios priemonės, architektūros paminklui taikyti restauravimo–rekonstravimo darbai, restauravimo–atstatymo, rekonstravimo–atstatymo darbai. Taikant šias tvarkymo priemones buvo nusižengiama tarptautiniams standartams, kadangi atstatymo darbai buvo atliekami architektui–restauratoriui interpretuojant, projektuojant „*būtojo laiko maniera*“, taikant regionui netinkančius analogus ar improvizuojant.⁴⁹ Praktikoje taikyti darbai paremti ne moksliniais duomenimis, o hipotezėmis ar

⁴³ 72 str. c dalis, *LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija*, 1972.

⁴⁴ R. Kaminskas, *Kada restauruojame, kada atkuriame?* // *Literatūra ir Menas*, 1980, Nr. 18, p. 8

⁴⁵ *Burra charter*, 1988 m. <www.icomos.org> [žr. 2006 05]

⁴⁶ 72 str., *LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo įstatymas*, 1972.

⁴⁷ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 8

⁴⁸ R. Jaloveckas, *Kai kurios mūsų Respublikos paminklotvarkos problemos // Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980, P. 39.

⁴⁹ Ten pat.

analogijomis ir vadinami atkūrimu (pagal 1972 m. Instrukciją tai vadinama *rekonstrukcija*).⁵⁰ Vilniuje sovietmečiu pastebima praktika, kad be atstatymo metodo dažnai pasireikšdavo architekto – restauratoriaus „*interpretacija*“, kurią galima pavadinti „romantizmu“. Architekto-restauratoriaus Romano Jalovecko manymu, šiuo atveju buvo pasinaudota „Venecijos chartijos“ veiklos laisve - „kartu paliekant kiekvienai tautai teisę panaudoti tuos principus savo kultūros ir nacionalinių tradicijų sąlygomis“⁵¹. 1977 m. SSRS Aukščiausioji taryba priėmė Kultūros paminklų apsaugos įstatymą, kuris papildė 1967 m. „lietuviškąjį“ įstatymą⁵². Tačiau sovietmečiu išleisti LTSR paveldo apsaugos įstatymai buvo tik formalumas. Atliekant restauravimo darbus paminkliniuose objektuose restauratoriai individualiai vadovavosi „Venecijos chartijos“ rekomendacijomis.

1.3 Institucinė-administracinė situacija

Paveldo apsauga tapo valstybinės reikšmės reikalu, kuomet Lietuvos TSR Ministrų Taryba 1949 m. pavedė paveldosaugos funkcijas atlikti miestų vykdomiesiems komitetams, o vadovavimą ir kontrolę – Architektūros reikalų, Kultūros – švietimo įstaigų bei Meno reikalų valdyboms prie LTSR Ministrų Tarybos.⁵³ Buvo pradėta formuoti griežta institucinė terpė paveldotvarkos darbų vykdymui. Paveldotvarkos darbams vykdyti 1950 m. Architektūros reikalų valdybos sistemoje įkurta Mokslinė restauracinė gamybinė dirbtuvė (MRGD). Tai vienintelė institucija, galėjusi vykdyti tvarkymo darbus sąjunginės ar respublikinės reikšmės paminklo statusą turinčiuose pastatuose. MRGD struktūroje buvo suformuoti du skyriai – (1) mokslinio tyrimo ir projektavimo ir (2) praktinių restauravimo darbų. MRGD paskirtis buvo tirti atskirus objektus, kompleksus, ansamblius ir pagal gautas išvadas juos restauruoti garantuojant autentiškumą.⁵⁴ Pirmieji į kultūros paveldo tyrimą ir restauravimą įsijungė jaunimas – Vilniaus dailės instituto studentai. Pirmąjį darbų penkmetį buvo atlikinėjami tik avariniai ir konservavimo darbai, būtini siekiant apsaugoti

⁵⁰ R. Kaminskas, Kada restauruojame, kada atkuriame? // *Literatūra ir Menas*, 1980, Nr. 18, P. 8

⁵¹ Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

⁵² J. Glemža, *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: VDA leidykla, 2002, P. 28

⁵³ R. Kaminskas, Lietuvos TSR Kultūros paminklų restauravimo darbai 1950-1975 metais ir tolesni uždaviniai // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 5 – 6.

⁵³ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 92.

⁵⁴ Ten pat, P. 96.

paminklus nuo tolesnio irimo. Taip pat buvo renkami istoriniai, archyviniai dokumentai, bei tyrinėjami objektai natūroje.⁵⁵ Iki 1970 m. architektūros objektuose bei interjeruose dirbdavo tik mokslinės dirbtuvės.⁵⁶

Per dvidešimt MRGD gyvavimo metų, jų veiklos apimtys prasiplėtė. 1969 m. Dirbtuvė perorganizuota į Paminklų restauravimo valdybą, o 1970 m. buvusio valdybos mokslinio tyrimo ir projektavimo skyriaus pagrindu įkurtas Paminklų konservavimo institutas (PKI) su archeologijos, polichromijos, fotogrametrijos, informacijos skyriais, bei dviem institutais Kaune ir Klaipėdoje.⁵⁷ Vilniuje PKI ruošdavo architektūros objektų tvarkymo projektus, o juos įgyvendindavo Vilniaus dirbtuvės (Vilniaus senamiesčio regeneravimo atveju projektuodavo PKI ir Komunalinio ūkio projektavimo institutas, o darbus vykdavo Vilniaus dirbtuvės ir Vilniaus miesto statybos ir remonto trestas). PKI paruošti restauravimo ir pritaikymo projektai būdavo aptariami taryboje, „kuri nutardavo, kaip turi būti“⁵⁸ ir toliau koordinuodavo projektų vykdymą. Sudėtingesnėje situacijoje buvo šaukiamos tarybos ir komisijos.⁵⁹

Trečiasis MRGD evoliucijos etapas susijęs su perorganizavimu 1975 metais į Paminklų restauravimo trestą su septyniomis restauravimo valdybomis. Tresto paskirtis buvo „*koordinuoti įvairių restauravimo dirbtuvių paminklotvarkos veiklą, t.y. atlikti administracines funkcijas, priimant iš organizacijų užsakymus, juos klasifikuojant ir perduodant PKI, kurs visapusiškai iširia numatomą restauruoti objektą ir pateikia šiuo klausimu savo pasiūlymus.*“⁶⁰ Buvo sudaroma daugelis paminklų restauravimo, konservavimo, naudojimo projektų, o specializuoto restauravimo tresto darbininkai atlikdavo užduotis, kurioms reikėjo specialių žinių ir patirties.⁶¹ Organizuojant tresto veiklą didžiausi nuopelnai teko ilgiausią laikotarpį vadovavusiam Tresto vadovui – Romualdai Kaminskiui, šio Tresto vyriausiam architektui Romanui Jaloveckui, kuris koordinavo metodinę darbų kryptį, bei vyriausiam menotyrininkui, dailės istorikui, Stasiui Pinkui, ir vėliau dirbusiam Vladui Drėmai.

⁵⁵ R. Kaminskas, *Praeities paminklai ir šiandiena*, Vilnius, 1983, P. 17.

⁵⁶ Iš autorės 2004 05 28 pokalbio su R. Jalovecku.

⁵⁷ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 97.

⁵⁸ Iš autorės 2004 m. balandžio 20 d. pokalbio su A. Katiliumi.

⁵⁹ E. Gūzas, Vilniaus senamiestis: ašaros, kad griūva, rietenos, kaip gelbėti // *Archiforma*, 1998, Nr. 2, P. 103.

⁶⁰ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 97.

⁶¹ E. Gūzas, Vilniaus senamiestis: ašaros, kad griūva, rietenos, kaip gelbėti // *Archiforma*, 1998, Nr. 2, P. 103.

Pačių restauratorių vertinimais, kol MRGD nebuvo padalinta, restauratorius darbus atlikdavo nuo tyrimo pradžios iki pabaigos, t.y. galutinio patalpų perdavimo naudojimui, ir tai sąlygojo kokybiškesnius rezultatus paveldo objektų interjeruose. Kai dirbtuvės buvo išskirstytos į skyrius (istorinius, architektūrinius, polichrominius, techninius ir kt.), kiekviena grupė atliko skirtingus tyrimus, ir dėl to kildavo daug nesusipratimų. Konferencijų pranešimuose buvo kalbama, kad tai apsunkina tyrinėjimo darbų programos sudarymą, o vėliau ir projektavimo darbus.⁶² Restauratoriai, pradėję darbus ir pamatę, kad tyrimai nebūdavo pakankamai gerai atlikti, architektai patys turėdavo tikrinti ir ieškoti papildomos medžiagos.⁶³ Taigi, pačių restauratorių nuomone, dirbtuvės specializaciją nepalengvino koordinavimo darbų ir nepagerino paveldotvarkos problemų sprendimo tyrimų bei tvarkymo srityje.

⁶² J. Zibolis, Istorinių interjerų restauravimas ir jo problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvoje TSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980, P. 49.

⁶³ Iš autorės 2004 m. gegužės 3 d. pokalbio su A. Švabauskiene.

II. Teorinės ir praktinės interjerų istoriniuose pastatuose problemos

Pirmieji restauravimo darbai Lietuvoje buvo pradėti vykdyti šeštojo dešimtmečio pradžioje. Taip, remiantis praktika, pradėjo formuotis architektūros objektų tvarkymo metodika. Tačiau nesant pakankamam teoriniam pagrindui, išryškėjo terminų neapibrėžtumo, verčių nustatymo, taikytinų darbų ir sprendimų priėmimo problemos. L. Jablonskienė pastebėjo, kad „*regimas paminklotvarkos moksliskumas, neplėtojant paties kultūros, istorijos paminklo mokslinės sampratos, pavertė šią sritį architektų restauratorių eksperimentų arena.*“⁶⁴ Taigi, viena aktualiausių to meto paveldotvarkos problema tapo mokslinio pagrindo trūkumas.

2.1 „Paminklinių interjerų“ raidos chronologija

1959 m. Vilniuje XIX a. pastate buvo įrengtas šiuolaikiškas interjeras, sulaukęs dėmesio visoje Tarybų Sąjungoje, nes iki tol nieko panašaus nebuvo daryta. Tai - restoranas „Neringa“ (architektai Algimantas ir Vytautas Nasvyčiai). Jo interjeras pasižymėjo aukštu meniniu lygiu, kuriame buvo sujungtos architektūros ir monumentaliosios dekoratyvinės dailės raiškos formos, ir kurio kūrybos pagrindu tapo „*vienijanti nacionalinio folkloro ar istorinės praeities tema*“⁶⁵. Ypatingai daug dėmesio sulaukė sieninė tapyba, kadangi šeštojo dešimtmečio pabaigoje „Neringos“ sienų tapybos plokštuminis vaizdavimo būdas buvo naujas, nematytas ir reiškė sienų tapybos formos atsinaujinimą⁶⁶. Tokia stilinė interjerų įrengimo kryptis menotyrininkės L. Jablonskienės buvo pavadinta „festivaline“ stilizacija⁶⁷. Nuo restorano „Neringa“ gimimo, visuomeninės paskirties interjerų „festivalinė“ stilizacija išpopuliarėjo tuo metu SSRS ir Rytų Europos socialistinėse šalyse⁶⁸. Lietuvoje septintąjį dešimtmetį vyravusi „festivalinės“ stilizacijos interjerų kūrimo kryptis buvo pavadinta „lietuviškųjų interjerų“ mokykla.

3. Restorano „Neringa“ interjeras, 1959 m.

1971 m. restorano „Neringa“ interjeras buvo

⁶⁴ L. Jablonskienė, *Senamiesčių interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilistiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995, P. 85.

⁶⁵ L. Jablonskienė, *Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1970) // Žmogus ir aplinka XX a. Lietuvos dailėje*, Vilnius: Academia, 1992, P. 111.

⁶⁶ A. Mačiulis, *Dailė architektūroje*, Vilnius: VDA leidykla, 2003, P. 63-64.

⁶⁷ A. Mačiulis, *Dailė architektūroje*, Vilnius: VDA leidykla, 2003, P. 64.

⁶⁸ Ten pat.

įtrauktas į Lietuvos TSR vietinės reikšmės architektūros paminklų sąrašą. Pirmą kartą į vertingų objektų sąrašą pateko vien pastato interjeras, bet ne visas architektūros objektas, kurio sudėtinė dalis yra interjeras. Be to, XIX a. pastatas, kuriame įsikūrė „Neringa“, į saugomų objektų sąrašus nebuvo įtrauktas. Toks senosios architektūros objekto (fasado) ir šiuolaikinio interjero atskyrimas paveldosaugos kontekste parodo šeštojo-septintojo dešimtmečio architektūros objektų vertinimo kriterijus – tuo metu istorizmo laikotarpio architektūra nebuvo vertinama.

Neilgai trukus interjerų kūrėjai pradėjo formuotis kaip atskira architektūros ir dailės kūrybinė grupė. Pavyzdžiui, Kaune apie 1964 m. Lietuvos TSR Architektų sąjungos Kauno skyriuje įkurta Interjerų sekcija⁶⁹; 1976 m. Dailininkų Sąjungos Kauno skyriuje įsteigta Interjero ir dizaino grupė. Grupių tikslas buvo intensyviau propaguoti šią meno sritį plačiojoje visuomenėje⁷⁰. Tuo metu architektūrinėje veikloje interjeras išsivysto į savarankišką kūrybinės veiklos sritį. Reikia pastebėti, kad sovietinėje santvarkoje taip pat akcentuota interjero ir kaip edukacinės priemonės svarba; spaudoje pasirodo straipsniai skatinantys estetinį visuomenės lavinimą per visuomeninės paskirties interjerus, pasak Jablonskienės, „gero skonio ugdymo skyreliai periodikoje <...> didaktiškai skeidė naująją grožio sampratą“⁷¹. Šios „estetinio lavinimo pamokos“ parodo, kad didelis dėmesys buvo skiriamas pačių interjerų estetizavimui.

Prėjus dešimčiai metų po restorano „Neringa“ įkūrimo, buvo įvertinti ir praradimai⁷². Buvo suprasta, kad sukurtas išpūdingas interjeras, tačiau pastate prarastas XIX a. palikimas. Taigi, aštuntajame dešimtmetyje pradedamos aktualizuoti įvairių stilių dermės architektūros paveldosaugoje idėjos. Tuo laikotarpiu išryškėja ir mokslinis susidomėjimas istorinių pastatų interjeriais⁷³, kurių lėmė kelios aplinkybės. Ėmė vystytis vertingų interjerų tvarkymo praktika tarp architektų-restauratorių, ir taip Paminklų Restauravimo Institute (toliau – PRI) Senamiesčio skyriuje susiformavo „Interjerų grupė“.

Pagreitį profesionaliam vertingų interjerų pažinimui suteikė moksliniai pasiekimai. Visų pirma, plačiau pradėti taikyti polichrominiai tyrimai, leidę geriau iširti interjerų dekoracinę tapybą. 1976 m. Paminklų Restauravimo Institute Istorinių tyrimų skyriuje buvo įkurta dailėtyros

⁶⁹ Žr.: B. Janavičius, Interjeras – estetinis miesto veidas // *Kauno tiesa*, 1964, birželis.

⁷⁰ Žr.: Susibūrė interjeristai ir dizaineriai // *Kauno tiesa*, 1976 gegužė.

⁷¹ L. Jablonskienė, Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1970) // *Žmogus ir aplinka XX a. Lietuvos dailėje*, Vilnius: Academia, 1992, P. 107.

⁷² Žr.: A. Mačiulis, „Lietuviškųjų interjerų“ krizė? // *Literatūra ir menas*, 1972, birželis, P. 4.

⁷³ 1976 m. PKI surengė konferenciją tema „Kultūros paminklų interjerų restauravimo klausimai“ – J. Marcinkus, Paminklų konservavimo instituto 1976-1980 metų darbas ir problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*, Vilnius, 1980, P. 16.

grupė polichromijos tyrimams vykdyti (grupėje dirbo 9 darbuotojai, iš kurių 3 dailėtyrininkai su aukštuju išsilavinimu)⁷⁴. Tai reiškė, kad atsirado galimybė atlikti istorinių pastatų interjeruose esančių sieninės tapybos, skulptūrų ir jų polichromijos, dekoratyvinių lipdinių, drožinių ir jų polichromijos bei auksavimo paieškos ir tyrimų darbus. Tai paskatino pilnavertį interjero pažinimą ir vertingų interjerų restauravimo poreikį. Iki tol istorinių pastatų interjeruose tinkas būdavo numušamas, taip prarandant galimybę išsamiau ištyrinėti sieninę tapybą. Polichromijos išaiškinimas reiškė sėkmę, tačiau galutinis rezultatas priklausė nuo tolimesnių tvarkymo autoriaus sprendimų.

Vienas iš faktorių, pažymintį susidomėjimą interjeriais istoriniuose pastatuose - tai vadinamosios „Interjerų grupės“ susiformavimas. Šios grupės egzistavimas žinomas tik tarp architektų–restauratorių. Apie „Interjerų grupės“ egzistavimą sužinota iš pokalbių su architektais–restauratoriais (R. Jalovecku, J. Ziboliu, A. Katiliumi, R. Jarmalavičiene), nes archyvinių šaltinių ar teisės aktų, fiksuojančių „Interjerų grupės“ egzistavimą, nėra.

Tai - neformali grupė specialistų, kurie dirbo tik su „paminklinių interjerų“ projektais. Šią grupę sudarė atskirų sričių specialistai - polichromijos tyrėjai, konstruktoriai, architektai–restauratoriai. Interjerų grupės vadovas buvo architektas Jonas Zibolis. Archyve peržiūrint projektavimo bylas aptikta, kad J. Zibolis dirbo išskirtinai prie interjerų, nes ant bylų pasirašydavo kaip projekto architektas interjerui. Visą grupę kuravo Senamiesčio skyriaus vedėja Aldona Švabauskienė. Šios grupės susiformavimas - tai faktas, pažymintis interjerų specifiškumą paveldotvarkos darbų srityje. Pasak architekto R. Jalovecko, „Interjerų grupė“ susikūrė septintąjį dešimtmetį, o žinios apie jų egzistavimą siekia 1984 m., nes J. Ziboliui išėjus į pensiją jis daugiau apie grupę informacijos nebeturėjo.

Iki mokslinio pagrindo susiformavimo, vertinguose interjeruose buvo atliekami pavieniai tvarkybos darbai. Pirmieji darbai buvo vykdomi gynybinės ir sakralinės paskirties objektuose. Interjerų tvarkymo darbai sakraliniuose objektuose pradėti vykdyti 1956 m. Vilniaus Arkikatedroje, ją pritaikant Paveikslų galerijai ir koncertų salei.

Pasak architekto–restauratoriaus Romano Jalovecko, Visų Šventųjų bažnyčios interjero restauravimo darbai davė pradžią skrupulingiems darbams interjeruose. Kai bažnyčia buvo atiduota Vilniaus dailės muziejui, 1965 m. buvo pradėta tvarkyti ją pritaikant uždaram fondui -

⁷⁴ S. Samalavičius, *Istoriniai LTSR Kultūros paminklų tyrimai // Istorijos ir kultūros paminklų tyrimas ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980, P. 21.

Svirskio kryžių ekspozicijai (aut. A. Švabauskienė). Bažnyčioje padaryti vieni pirmųjų bandymų nustatyti interjero spalvinę gamą, tam buvo nuvalyti vėlesni viršutiniai sluoksniai ir pradėta restauruoti, atkūrinėti XVII amžiaus vidurio polichromiją⁷⁵. Tačiau priėmus sprendimą dėl bažnyčios paskirties pakeitimo (pritaikyti Liaudies meno muziejui), darbai bažnyčioje nebuvo tęsiami.

Tais pačiais metais prasidėjo Vilniaus Universiteto ansamblio restauravimo darbai, taip pat ir Šv. Jonų bažnyčioje (vadovas – arch. R. Jaloveckas). Šv. Jonų bažnyčioje atlikti paveldotvarkos darbai savo moksliniu pagrįstumu prilygsta geriausiems europietiškiems Europos paveldotvarkos darbams. Todėl dėl darbų įvairovės būtent Šv. Jonų bažnyčia yra laikoma tikrąja interjero restauravimo mokykla Lietuvoje. Restauravimo ir pritaikymo darbai užtruko apie 10 metų ir buvo baigti 1979 m. Per tą laiką išaugo nauja restauratorių karta.

Aštuntasis dešimtmetis buvo svarbus Lietuvos kultūriniam gyvenimui: 1973 m. ICOMOS konferencija (tema “Istorinių centrų apsauga ir šiuolaikinių jų gyvybinių funkcijų organizavimo problemos socialistinėse šalyse”)⁷⁶, tais pačiais metais švęstas Vilniaus miesto jubiliejus, Vilniaus Universiteto 400 m. sukaktis ir Lietuvos TSR 40-ies metų jubiliejus⁷⁷. Šie įvykiai paskatino intensyviau tvarkyti Vilniaus senamiestį. Tuo metu pastebimas naujas požiūris į patį architektūros paminklą, kurį imama suvokti kaip daugiareikšmę kultūrinę vertybę⁷⁸. Šis požiūris sąlygojo būtinybę interjeruose ieškoti senų ir naujų elementų santykio, atskleidžiant vertingąsias interjero savybes.

Nuo aštuntojo dešimtmečio išsiplėtė tvarkymo darbai pagal interjero tipologines grupes; restauruota eilė objektų, jau nebeapsiribojant vien sakraliniais ar gynybiniais. Devintajame dešimtmetyje susiformavo „savi kadrai“, kurie jau išmoko savo amato ir kuriems nebereikėjo iš savo klaidų mokytis dirbant. Tačiau vieningas metodologinis interjerų tvarkymo pagrindas taip ir nebuvo sudarytas.

2.2 Paveldotvarkos teorinė ir aksiologinė problematika

⁷⁵ Iš autorės 2004 m. gegužės 11 d. pokalbio su R. Jalovecku.

⁷⁶ M. Baublienė, ICOMOS – 73 // *Literatūra ir menas*, 1973, Nr. 36, P. 8 - 9.

⁷⁷ E. Masiulis, Restauratorių indėlis į LTSR kultūros paminklų apsaugą bei senamiestį tvarkymą ir paminklotvarkos problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980, P. 11.

⁷⁸ L. Jablonskienė, *Senamiestį interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilistiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995, P. 46.

Teorinio pobūdžio paveldotvarkos problemos istorinių pastatų interjeruose išryškėjo per praktiką. Galima išskirti šias esmines problemas: autento sampratos neapibrėžtumas ir neaiški verčių sistema.

Autento samprata. Lietuvoje, kaip ir kitose Europos valstybėse, autentas buvo „*lemiamu aspektu vertinant paveldą*“⁷⁹ ir sudarė pagrindą tvarkymo darbams. Tokia praktika susiformavo po „Venecijos chartijos“ sukūrimo, kuri įtakojo vėlesnius tarptautinius dokumentus, reglamentuojančius tvarkymo priemones, pavyzdžiui „Burra chartija“ (1978-1999)⁸⁰. Tačiau autento terminas, pasirodęs keliose Chartijose, taip pat ir „Venecijos chartijoje“, nebuvo apibrėžtas. Mokslininkas B. Rowney daktaro disertacijoje iškelia ne tik autento sampratos problemą, bet ir jos supratimo įtaką paveldotvarkai. Pasak jo, tarptautiniuose dokumentuose (iki 1994 m. Naros konferencijos), „*autento sąvoka nebuvo aiškinama, nes autentas buvo tarsi visų suprantamas, priimamas kaip vertybė pati savaime*“⁸¹. Tačiau nors ir neišsiaiškinus kas yra autentas, buvo reikalaujama, kad šis būtų saugomas.

Autento samprata gali būti aiškinama plačiąja ir siaurąja prasme. Šis skirtumas išaiškėjo po 1994 m. įvykusios tarptautinės konferencijos Naroje dėl kultūros paveldo autentiškumo. Tuomet buvo sukritikuota iki tol vyravusi autento samprata tarptautiniuose dokumentuose, kad ji yra per siaura ir ją reikia aiškinti plačiau bei daryti universalesne, tinkama įvairioms kultūroms.

Pagal Chartijose pateiktus teiginius matyti, kad istorinių pastatų autentiškumas – tai pastato medžiaginis autentiškumas (ang. *fabric, material*)⁸². Tai reiškia, kad pagrindinis paveldotvarkos tikslas yra išsaugoti autenta, o tiksliau medžiaginį autentiškumą, nes tai praeities palikimo įrodymas. Todėl vadovaujantis Chartija, vykdant tvarkymo darbus būtų išsaugotas tik materialusis istorinio objekto pavidalas. Interjeras istoriniame pastate taptų svarbus tik kaip istorinis dokumentas, kuriame išsaugotos istorinio laikotarpio medžiagos, tačiau gali likti pamiršta fizinio objekto *raison d'etre*⁸³.

⁷⁹ E. Riaubienė, Kultūros paveldo verčių suvokimo ir vertinimo tendencijos // *Urbanistika ir architektūra*, 2000, XXIV tomas, Nr. 1, P. 6. <www.vgtu.lt/leidiniai/mk_zhur/urbanistika/numeriai_urbanistika.html – 16k> [žr. 2004 05]

⁸⁰ B. Rowney, *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004, P. 27.

⁸¹ Ten pat.

⁸² „Venecijos chartija“, 9 str. – „on respect for original material and authentic documents“; „Burra chartija“, 3 str. – “on a respect for the existing fabric“ ir 14 str. – “on respect for all the physical, documentary and other evidence“. <www.icomos.org> [žr. 2006 05]

⁸³ B. Rowney, *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004, P. 127.

Interjero istoriniame pastate esmė – „*tai atminties tęstinumas, kuris leidžia išlaikyti sąsajas su tam tikrais kultūriniais – istoriniais laikotarpiais.*“⁸⁴ Lenkų restauratorės Ewos Swieckos nuomone, interjerai mums gali suteikti daugiau informacijos apie istoriją negu architektūra, tai „*juos pagrįstai iškelia į paveldo kodą.*“⁸⁵ Taigi svarbu, kad interjero autentiškumas reprezentuojant socialinį, kultūrinį gyvenimo lygį, kasdienybės istoriją ar gyvenimo poreikius taip pat nebūtų pamirštas.

Vadovaujantis tarptautinių dokumentų paveldotvarkos metodais, gali būti išsaugotas architektūrinis apipavidalinimas, tačiau kiti informacijos šaltiniai gali likti neatskleisti. Pasak B. Rowney, istorinio pastato medžiaginis sutvarkymas ne visuomet pakankamas atkurti svarbiausias pastato savybes.⁸⁶ Kiekviename interjere vyksta nuolatinė veikla – toje erdvėje gyvenama, meldžiamasi, mokomasi, valgoma ar vaidinama – parodanti žmogaus ir architektūros objekto santykį, reikšmę ir priklausomybę vienas kitam. Išsaugojus ir atkūrus objekto medžiaginį autentiškumą, nebūtinai bus pasiektas socialinės, kultūrinės reikšmės išryškinimas. Sukoncentravus dėmesį į medžiaginį pastato autentiškumą, interjere gali būti prarastas substancinis pagrindas – „laiko dvasia“⁸⁷. Tačiau nenuneigsime, kad „laiko dvasia“ susijusi ir yra perteikiama per medžiaginį pavidalą. Substancijai (ne materialiai) išsaugoti reikalingas ne tik medžiaginio autentiškumo išsaugojimas, bet funkcijos, tradicijų, objekto reikšmės visuomenei atskleidimas⁸⁸. Interjeras (ir istorinis pastatas) kaip informacijos šaltinis yra ne tik architektūros (interjero) istorijos pavyzdys, bet ir socialinio, kultūrinio gyvenimo atspindys.

Galime daryti prielaidą, kad Lietuvoje, kaip ir Vakarų Europoje, autentas suprantamas kaip „materiali substancija“⁸⁹. Interjeruose išlikusį autentą buvo stengiamasi parodyti „tuos senesnius

⁸⁴E. Swięcka, *Historical interiors // Lietuvos kultūros paveldo restauravimo institucijų 50-mečio konferencija. Konferencijos medžiaga*, Vilnius, 2000, P. 112 - 116.

⁸⁵Ten pat.

⁸⁶B. Rowney, *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004, P. 24.

⁸⁷Reikia suprasti, kad „laiko dvasia“ išryškinama per išlikusį autentą, t.y. išryškinama, atskleidžiama tai, ką mums išlikęs materialius autentas gali pasakyti apie laikotarpį kurį jis „pergyveno“.

⁸⁸Peržengus chronologines darbo ribas, galime aptikti Vilniuje pavyzdį, kuomet buvo restauruota autentiška medžiaga, tačiau neišsaugota istorinio interjero dvasia, tai neseniai restauruotas „**Baltojo Štralio**“ interjeras. Tvarkant buvo puikiai išsaugotas medžiaginis paveldas. Vadovaujantis „Venecijos chartijos“ reikalavimu, išryškintos autentiškų ir naujų atkurtų elementų ribos. Be medžiaginio autentiškumo buvo išsaugota ir funkcija. Tačiau visuomenės susidomėjimo nesusilaukė ir po neilgo laiko restoranas buvo uždarytas. Tai lėmė visuomenės nesupažindinimas su „Baltojo Štralio“ reikšme Vilniaus gyventojams, kokios anksčiau buvo tradicijos ir visuomenės neįtraukimo į „Baltojo Štralio“ tvarkymą bei interjero architekto – restauratoriaus perinterpretavimas - XX a. pr. cukrainė tapo prabangiu restoranu.

⁸⁹Iš autorės 2004 m. balandžio 20 d. su A. Katiliumi.

daiktus atidengiant⁹⁰ ir sukurti „tą laiko dvasią“. Dažnai interjeruose „laiko dvasia“ būdavo išgauta ne iš materialios medžiagos, bet sukuriama pagal išlikusį medžiaginį autentiškumą⁹¹. Autentas buvo priemonė išreikšti šiuolaikines pažiūras į praeities palikimą. Tačiau tai nebuvo taisyklė, - architekto-restauratoriaus interpretavimas interjere priklausė nuo autento išlikimo laipsnio ir atitinkamo jo vertinimo.

Vertės. Architekto-restauratoriaus darbo rezultatas su autentiška medžiaga priklausė nuo autento vertinimo. Pasak R. Čepaitienės, vertės negali nebūti subjektyvios⁹², nes vertinimo sistema priklauso nuo sociokultūrinio klimato - nuo politinės santvarkos, visuomenės požiūrio ir pan.

Paveldo objektų vertės priklauso nuo autento, nes autentas yra sąlyga vertingoms savybėms išsiskleisti. Paveldotvarkos praktikoje yra įprasta, kad nuo paveldo objekto vertės priklauso taikytinos tvarkymo priemonės. Prieš paveldotvarkos darbų metodikos nustatymą restauratorius Bernard'as Feilden'as siūlo nustatyti pastato vertes⁹³. Specialiai istoriniam pastatui įvertinti jis sudarė verčių sistemą. Nustačius istorinio pastato savybes, prioriteto tvarka, galima nuspręsti kurią autento nešamą informaciją tikimasi istoriniame pastate atskleisti. Pagal B. M. Feilden'o sudaryta **verčių sistema** skirstoma į tris grupes:

- I) Emocinė:** (a) susižavėjimo ir nuostabos, (b) identiteto, (c) tęstinumo, (d) religinė, (e) simbolinė ir dvasinė;
- II) Kultūrinė:** (a) dokumentinė, (b) istorinė, (c) amžių (senumo), (d) estetinė ir architektūrinė, (e) kraštovaizdžio, (f) techninė ir mokslinė;
- III) Naudojimo:** (a) panaudos (funkcinė), (b) ekonominė, (c) socialinio paveldo išteklių, (d) švietimo, (e) politinė.

Pasak autoriaus, viena vertė gali prieštarauti kitai, pavyzdžiui ekonominė prieštarautų kultūrinei: ekonominės vertės atveju objektas būtų pritaikomas šių dienų poreikiams, todėl istorinis pastatas patirtų pakeitimų pritaikymo atveju (keistųsi planinė struktūra). Remiantis Feilden'o sistema, galima teigti, kad Lietuvoje sovietmečiu istoriniams pastatams buvo taikoma politiškai neutrali – estetinė ir architektūrinė vertė.

⁹⁰ Iš autorės 2004 m. balandžio 20 d. su A. Katiliumi.

⁹¹ Dabar tai vadinama „istorinio įvaizdžio sukūrimu“

⁹² B. Feilden, J. Jokilehto, *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*, Vilnius: Savastis, 1998, P. 20.

⁹³ B. Feilden, *Conservation of the historical buildings*, England, 1982, P. 6.

Iš Vilniuje sovietmečių vykdytos paveldotvarkos praktikos matyti, kad istorinio pastato vertinimo rodiklis – tai architektūros stilinė raida⁹⁴. Tai turėjo įtakos ir interjerams. Interjerų vaizdas priklausė nuo to, kuris architektūros stilius tuo metu buvo labiausiai vertinamas. Vilniuje šeštajame-septintajame dešimtmetyje vertingiausiu architektūros stiliumi buvo laikoma gotika. Pasak architektės – restauratorės A. Švabauskienės, radus rūsijoje gotikos, buvo stengiamasi šio stiliaus atrasti visame pastate⁹⁵. Dėl to, septintasis dešimtmetis gali būti apibūdinamas, kaip „gotikizacijos“ periodas. Rasti gotikiniai rūšiai būdavo restauruojami, atkuriami ir pritaikomi visuomeninės paskirties interjerams. Tai iliustruoja keletas kavinių ar restoranų, įrengtų gotikiniuose rūsiuose, tokių kaip „Lokys“ (Stiklių g. 8) ar „Medininkai“ (Aušros vartų g. 8). Kitaip tai dar vadinama „archeologiniu stiliumi“ – „kuo senesnis – tuo vertingesnis“. Tai patvirtina ir R. Jaloveckas, kad architektams-restauratoriams tyrinėjant visada buvo įdomu rasti senesni stilių⁹⁶.

Tuo pačiu laikotarpiu mažiausiai vertintas architektūros stilius buvo XIX-ojo a. istorizmas, vadintas „eklektika“. Šio laikotarpio pastatuose interjerai nekvestionuojamai buvo pertvarkomi ir modernizuojami. Kaip minėta anksčiau, tokio stiliaus interjerai buvo vadinami „lietuviškais interjerais“.

Kita svarbi vertė, kuri turėjo įtakos paveldotvarkos darbų kryptį interjeruose, tai meninė

5. Restorano „Medininkai“ restauracijos-pritaikymo projektas, 1968 m. (estetinė)-istorinė vertė. Šios autento vertės buvo fiksuojamos tiek tarptautiniuose dokumentuose, tiek LTSR teisės aktuose.

„Venecijos chartijoje“ buvo suformuluota užduotis „išsaugoti ir atskleisti paminklo estetinę bei istorinę vertę“⁹⁷; 1972 m.

4. Restorano „Lokys“ (Stiklių g. 8) rūšio fragmentas.

Instrukcijoje nurodyta, kad objektą restauruojant būtina „išgryninti jo istorinę-meninę reikšmę“⁹⁸, bei atliekant mokslinius tyrimus ir projektavimo darbus patikslinti ar nustatyti paminklo istorinę, meninę vertes⁹⁹. Šių verčių išryškėjimas turėjo ne vien metodologinę prasmę, - jomis buvo perteikiama bendra pasaulėžiūra, stengtis pažinti ir atskleisti praeities formų grožį¹⁰⁰.

⁹⁴ Vertė būdavo nustatoma atlikus žvalgybinius architektūrinius ir istorinius tyrimus. Pagal tyrimų duomenis nustatomi pastato raidos etapai, sudaroma stilistinė kartograma.

⁹⁵ Iš autorės 2004 m. gegužės 3 d. pokalbio su A. Švabauskiene.

⁹⁶ Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

⁹⁷ 9 str., *Venecijos chartija*, 1964.

⁹⁸ 72 str. c dalis, *LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija*, 1972.

⁹⁹ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 92.

¹⁰⁰ L. Jablonskienė, *Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1970) // Žmogus ir aplinka XX a. Lietuvos dailėje*, Vilnius: Academia, 1992, P. 114.

Menotyrininkė L. Jablonskienė pastebi, kad šį siekį, tik atvirktinio įrodymo būdu, patvirtina tuo metu paveldotvarkos praktikoje pasireiškusi estetizavimo banga¹⁰¹, kuomet estetiškas aspektas tapo svarbesniu už vertybinį. Todėl įrengiant interjerus istoriniuose pastatuose meninės (estetinės) vertės išryškėjimas neretai nuvedavo link „estetizavimo“ – perdėto meninės vertės išryškėjimo ir sąmoningo interjero elementų imitavimo, siekiant perteikti kurios nors epochos ar laiko dvasią. Šis reiškinys pastebimas įvairios paskirties interjeruose, nepriklausomai nuo autentinio išlikimo laipsnio.

2.3 Paveldotvarkos darbų rūšys interjeruose

Išlikę istoriniai interjerai pasižymi įvairių interjero elementų gausa. Dažniausiai bažnyčiose būdavo vykdomas plačiausias darbų spektras, nes būtent jose išliko daugiausia autentiškų interjero detalių¹⁰². Istoriniuose interjeruose galima atgaivinti sieninę tapybą, nustatyti spalvinę gamą, restauruoti lipdybą, skulptūras, dirbtinį marmurą, paausuoti medieną, restauruoti vargonus, baldus.

Viena būdingiausių elementų interjeruose – tai *sienu tapyba*. Paminklų restauravimo institute atsiradus polichromijos tyrimui, paveldotvarkos darbai interjeruose įgavo didesnį mastą. Polichromijos tyrimas atvėrė galimybes restauratoriams geriau susipažinti su istoriniais interjeriais. Šie tyrimai ypatingai kruopščiai buvo atliekami bažnyčiose ir vienuolynuose.

Dažnai pastato viduje, kas kelis ar keliolika metų yra daromi pakeitimai – perdažomos sienos, keičiami apmušalai, įvedamos naujos apdailos detalės, įrengiamos krosnys ar židiniai, o prieš tai buvusi apdaila lieka paslėpta po naujais pakeitimais. Kiekvienas laikotarpis, kuriuo metu buvo atliekami pertvarkymai, palieka savo žymes. Sovietmečiu restauruojamame pastate radus dekoratyvinę tapybą, jos sutvarkymą turėjo patvirtinti užsakovas. Pasitaikydavo atvejų, kai užsakovas nenorėdavo, kad be pritaikymo darbų būtų atliekami papildomi darbai. A. Švabauskienė

6. Šv. Jonų bažnyčios baroko stiliaus altoriai. Restauruota
1970 m.

pasakojo, kad tvarkant Olizarų rūmus (dab. Bernardinų g. 8), kurie priklausė CK leidyklai „Tiesa“ buvo atsisakyta atkurti

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² R. Kaminskas, *Praeities paminklai ir šiandiena*, Vilnius, 1983, P. 31.

sieninės tapybos fragmentus: „*radau labai įdomius klasicistinius piešinius – klasicistinės vazos sujungtos girliandom. Fragmentus radau keliose sienose, pilnai buvo galima tuos fragmentus atkurti. Tačiau dėl to kategoriškai nesutiko užsakovas*“¹⁰³. Pasak R. Jalovecko, „*užsakovai dažnai nenorėdavo tapybos objekte, nes tai brangiai kainuoja*“¹⁰⁴. Taigi, sprendimai dėl taikytinų darbų interjeruose priklausydavo ne vien nuo architekto-restauratoriaus, bet ir nuo užsakovo valios.

Be sieninės tapybos restauravimo, interjere buvo svarbu apjungti įvairių stilių tapybą ir suderinti spalvinę gamą. Vilniaus restauratoriai pastebėjo, kad miesto bažnyčių, gyvenamųjų namų bei rūmų interjeruose darniai ir harmoningai susipynė įvairūs stiliai: „*Vilniaus objektu, kad ir Šv. Jonų bažnyčioje visi stiliai susipina – gotika, barokas ir klasicizmas*“¹⁰⁵.

Interjere, po tyrimų, atidengus įvairių amžiaus stilių polichromiją, kildavo klausimas dėl visumos išlaikymo, - Lietuvoje šiuo požiūriu istorinės aplinkybės susiklostė palankiai, ir restauratoriaus įsikišimas buvo reikalingas tiek, kiek reikėjo išlaikyti įvairių stilių harmoniją. Kai kuriuose istoriniuose pastatuose buvo išsaugoti visų laikotarpių stiliai, pvz.: Šv. Jonų bažnyčioje – gotikos, baroko ir klasicizmo architektūros stilių visuma. Toks interjerų tvarkymo principas geriausiai atskleidavo interjerų architektūros raidą.¹⁰⁶

Kalbant apie interjero spalvinę gamą, kildavo problemų dėl įvairių spalvų suderinimo vienoje patalpoje. Tačiau jų sėkmingą sprendimą iliustruoja Šv. Jonų bažnyčios pavyzdys. R. Jaloveckas pasakojo, kad problema iškilo jam atidenginėjant vargonus: „*jie turi ryškią spalvą –*

7. Šv. Jonų bažnyčia, XIX a. pabaigos – XX a. pradžios presbiterijos lango vitražas. Restauruotas 1971 m.

mėlyną; sienos dažytos labai neįdomia šviesia spalva, o įstatyti vitražai užtamsina <...> altorius. Reikėjo sukti galvą, kaip padaryti jungtį, kad išlaikyti harmoniją, vieningą spalvą.“¹⁰⁷

Sprendimas buvo priimtas parenkant žalsvą spalvą, kuri derinosi prie vargonų, vitražų ir altoriaus. Taigi tvarkymo sprendimai interjeruose reikalavo ne tik klasikinių architekto žinių, bet ir žinių apie Lietuvos architektūros istoriją ir ypatingo pojūčio, supratimo, susikalbėjimo tarp architekto ir istorinio interjero.

Vilniaus bažnyčių ir gyvenamųjų rūmų interjeruose buvo taikomi auksavimo, sidabravimo darbai baldams, koplyčioms, lipdybos fragmentams. Restauratoriai buvo įsisavinę metodiką ir

¹⁰³ Iš autorės 2004 m. gegužės 3 d. pokalbio su A. Švabauskiene.

¹⁰⁴ Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

¹⁰⁵ Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

¹⁰⁶ J. Glemža, Interjero paminklotvarkos metodikos klausimai // *Architektūros paminklai*, Nr. 10, 1987, P.

47

¹⁰⁷ Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

technologijas, kurių pagrindinis principas, tai restauruoti pagal buvusias technologijas ir neperauksuoti objekto¹⁰⁸, o tikslas - kad autentiški auksuoti paviršiai nekontrastuotų su naujai paauksuotais. Tačiau auksuotojams įgijus patirties, nebebuvo galima atskirti kur autentika, o kur restauruoti ir atkurti elementai¹⁰⁹. Pavyzdžiui, Šv. Jonų bažnyčioje Onos koplyčioje auksuojant altorius naujas auksavimas nebuvo atskirtas nuo autentiško auksavimo. Šiuo atveju, buvo neišlaikytas „seno“ ir „naujo“ santykis. Stengiantis atkurti meninę visumą, kad restauruoti ir naujai sukurti elementai sudarytų harmoniją, buvo prieita prie detalių suvienodinimo.

Auksavimo darbams bažnyčių interjeruose neretai darydavo įtaką ideologinis požiūris į sakralinį paveldą. Pasak architektės-restauratorės A. Švabauskienės, prieš įkuriant Ateizmo muziejų Šv. Kazimiero bažnyčioje, restauratorei buvo leista nuvykti į tuometinį Leningradą, ir apžiūrėti, kaip įrengti muziejai cerkvėse. Architektė Leningrade pamatė, kad cerkvėse atliekama daug auksavimo darbų. Grįžusi iš kelionės ir paruošusi bažnyčios restauravimo projektą architektė nurodė, kad Šv. Kazimiero bažnyčioje būtina atlikti auksavimo darbus. Užsakovas (muziejaus direktorius) tokį jos pasiūlymą iškart atmetė¹¹⁰. Atsisakymas auksuoti buvo motyvuojamas tuo, kad Šv. Kazimiero bažnyčioje auksuotos detalės nukreiptų lankytojo dėmesį nuo ekspozicijos į išraiškingą interjerą. Tačiau praėjus 10 metų, pasikeitus Ateizmo muziejaus direktoriui, vis dėlto buvo leista įvykdyti auksavimo darbus.

Vilniaus miesto interjeruose sienos buvo apipavidalinamos ne tik sienine tapyba, bet ir kardebanais, žakardiniais ar drobiniais audiniais. Tačiau nebuvo gamybinių galimybių ir meistrų mokėjusių juos pagaminti. Pavyzdžiui, kardebanai (spalvotos odos apmušalai) nebuvo išlikę, išskyrus Rašytojų Sąjungos rūmus, kur buvo rastas gabaliukas tokios apdailos. Pagal jį buvo galima pagaminti kardebanus visai patalpai; tačiau vietoj to patalpos buvo išklijuotos tapetais¹¹¹. Aštuntajame dešimtmetyje Vilniuje buvo organizuota tekstilės restauravimo grandis, kuri, deja, atliko tik nesudėtingo piešinio audimą. Ji turėjo stakles, kuriomis buvo audžiami žakardiniai audiniai, tačiau dėl didelės darbų apimties užsakymų išpildymo reikėdavo laukti dešimtmečiais¹¹². Taipogi sakralinių objektų interjerams būdingi meninių medžio dirbinių, vargonų restauratoriai buvo gerai žinomi. Medžio dirbinių restauratoriai mokėjo restauruoti ir metalo bei medžio

¹⁰⁸ R. Kaminskas, Respublikinio kultūrinio paminklų restauravimo tresto 1976-1980 metų darbo rezultatai // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*, Vilnius, 1980, P. 7.

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Iš autorės 2004 m. gegužės 3 d. pokalbio su A. Švabauskiene.

¹¹¹ Iš autorės 2004 m. gegužės 11 d. pokalbio su R. Jalovecku.

¹¹² R. Kaminskas, Respublikinio kultūrinio paminklų restauravimo tresto 1976-1980 metų darbo rezultatai // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*, Vilnius, 1980, P. 8.

inkrustacijas (vadinamas *Biulle*).

Vertingiausia Lietuvos istorinių interjerų dalimi laikoma jų architektūrinė erdvė (nes daugiausia išlikę nepakeista). Architektūrinei erdvei išsaugoti taikomi konstrukciniai darbai, skirti sutvirtinti skliautus, atidengti arkas, pakeisti medinę perdangą ar išsaugoti medines sijas.

Dėl ribotų gamybinių galimybių, statybinių medžiagų trūkumo ir senųjų amatų nemokėjimo, sovietmečiu interjerai negalėjo būti visiškai atkurti pagal istorinius, architektūrinius ar polichromijos tyrimus, interjeruose tekdavo supaprastinti darbus. Tvarkomų interjerų istoriniuose pastatuose grindys buvo daromos iš standartinių medžiagų - plytelių, paprasto ir skydinis parketo, marmuro, geriausiu atveju parketą suprojektuodavo architektas. Vilniaus meistrai mokėjo daryti skydinį parketą tik paprastu raštu. Architektas-restauratorius J. Zibolis pasakojo, kad projektuojant interjerus Chodkevičių rūmuose (1980), jis suprojektavo nesudėtingo rašto parketą, kadangi galvojo, kad gamins lietuviai. Tačiau parketus pagal projektą padarė lenkai. Pasak architekto, „*jei būčiau žinojęs, kad parketą gamins lenkai, tikrai būčiau suprojektavęs sudėtingesnį raštą*“.

Kita problema - medžiagų (pigmentų, kalkių, plytų) trūkumas. Interjerams ypatingai buvo reikalingos intensyvaus ryškumo kalkės, kurios būtų užgesintos ir išlaikytos penkerius-šešerius metus, tačiau „*pas mus nesugebėdavo išlaikyti. Mes restauratoriai prašydavom, kad rastų penkių-šešių metų išlaikytas kalkes*“¹¹³. Medžiagų kokybė užtikrindavo ilgesnį restauruoto interjero išsaugojimą.

Tvarkant interjerus kildavo problemų dėl kilnojamosios įrangos. Būdavo taikomi tipiniai ir

netipiniai baldai, šviestuvai, kitos detalės. Vertingiems interjerams architektai projektuodavo

šviestuvus pagal stilišką, laikotarpį, tačiau nebuvo projektuojami individualūs šviestuvai kiekvienam interjerui¹¹⁴, nebent nuperkami iš antikvariato. PKI architektai turėjo sudarę šviestuvų katalogus, skirtus interjerams istoriniuose pastatuose. (Pavyzdžiui, architekto Jono Zibolio suprojektuoti nestilizuoti šiuolaikiški šviestuvai buvo pritaikyti Vilniaus Katedroje ir Trakų Vokės dvaro rūmuose). Šviestuvai buvo gaminami pagal pavyzdžius iš katalogo, juos pasirenkant pagal stilių, laikmetį. Prie individualių baldų ar šviestuvų derinama

¹¹³ Iš autorės 2004 m. gegužės 11 d. pokalbio su R. Jalovecku.

¹¹⁴ Iš autorės 2006 m. gegužės 24 d. pokalbio su J. Ziboliu.

8. Chodkevičių rūmų grindų dangos restauravimo projektas, 1979 m.
9. Trakų Vokės rūmų vestibulio fragmentas (J. Zibolio projektuotas šviestuvas).

masinės gamybos įranga menkino bendrą interjero istoriniame pastate estetinį vaizdą. Pavyzdžiui, Markučių dvare yra išlikę autentiški baldai, šviestuvai, o grindys užklotos masinės gamybos kilimais.

2.4 Interjero istoriniuose pastatuose tvarkymo tendencijos: autentika vs. stilizavimas

Paveldotvarkos darbų metodika, taikoma objekte, priklauso nuo autento būsenos ir išlikimo laipsnio. Istorinių pastatų interjeruose taikomus paveldotvarkos darbus būtų sudėtinga apibūdinti vienu metodu, kadangi interjerą sudarantiems architektūros formai, dekorui ir įrangai atnaujinti yra taikomos skirtingos tvarkymo priemonės. Galutinis interjero tvarkymo rezultatas priklauso nuo atliktų darbų visumos.

Šiame darbe, siekiant atskleisti interjerų istoriniuose pastatuose tvarkymo tendencijas, interjerai pagal autento išlikimo laipsnį yra skirstomi į tris grupes. Siekiant detaliau atskleisti tvarkymo tendencijas, prie kiekvienos iš grupių pateikiami interjerų sutvarkymo pavyzdžiai. Geriausi pavyzdžiai aptariami plačiau, nurodant kiek ir kokių autentiškų elementų interjeruose yra, kokie buvo vykdyti tvarkymo darbai bei koks tvarkymo darbų galutinis rezultatas.

Pagal autento išlikimo laipsnį, interjerai istoriniuose pastatuose yra skirstomi į tris grupes:

- 1) Interjerai, kuriuose nepakeista architektūrinė forma, išlikusi dekoracinė tapyba, skulptūrinė lipdyba, išsaugota dalis įrangos (krosnys, baldai, šviestuvai, altoriai, sakyklos, krikštyklos, suolai, vargonai ir t.t.) – tai vadinama istoriniu interjeru.
- 2) Interjerai, kuriuose išlikusi architektūrinė forma su pakitimais, patalpose gali būti randama dekoracinė tapyba ir/ar dalis įrangos (pvz., krosnys).
- 3) Interjerai, kuriuose yra išlikusi tik architektūrinė forma, kaip vertingiausia interjero dalis.

Pirmosios grupės interjerų Lietuvoje yra išlikę labai mažai - juos daugiausiai sudaro sakralinių objektų interjerai. Dėl savo išraiškingumo, visi bažnyčių interjerai yra laikomi istoriniais interjerais, net jei jie buvo apnaikinti. Istoriniuose interjeruose yra išsaugotos vertingos autentiškos medžiagos bei istorinio – kultūrinio laikotarpio dvasia. Vilniuje geriausiai išsaugoti Šv. Petro ir Povilo bažnyčios¹¹⁵, kuri buvo skrupulingai restauruota vadovaujant menotyrininkui V. Drėmai,

¹¹⁵ Aukšto profesinio lygio reikalavo darbai restauruojant skulptūrinį dekorą ir interjero įrangą: sakykla, krikštykla, sietynas, vargonai. Interjero skulptūrinio dekoru restauravimo darbai buvo vykdomi 1976-1984 m. laikotarpiu (rest. Kęstutis Stepšys, konsultantas Vladas Drėma); priešprojektinėje studijoje atlikti rokoko stiliaus sakyklos polichromijos ir auksavimo tyrimai (VAA, f. 5, b. 3259), buvo restauruota (1983-1984); krikštykla baroko stiliaus, marmurinė, restauruota (1977, VAA, f. 5, b. 2213.); sietynas XX a. pr. iš bronzinio karkaso ir stiklo karoliukų tinklo restauruotas (1984); vargonai dekoruoti paauskuota drožyba, apvaliosiomis skulptūromis, restauruoti (1983, KPCA, f. 5, ap. 2, b. 1009.). Šioje bažnyčioje buvo atlikti išsamūs tapybos polichrominiai tyrimai (1981, VAA, f. 5, b. 1673; 1982, KPCA, f. 5, ap. 2, b. 856; VAA, f. 5, b. 3387).

bei Vilniaus universiteto Smuglevičiaus salės, kuri paskutinį kartą buvo restauruota 1929 m, istoriniai interjerai. Tai bene mažiausiai pakeisti istoriniai interjerai Vilniuje.

Kiti istoriniai interjerai išlikę Vilniuje – tai Šv. Jonų bažnyčios interjeras, dalis Vilniaus universiteto patalpų (Lelevelio salė, Aula, Aktų salė), Literatūrinio A. Puškino muziejaus, Verkių rūmų (rytinė oficina), Chodkevičių rūmų patalpų (4 salės) interjerai.

Istorinių interjerų tvarkymo metodikos geriausiu pavyzdžiu Lietuvoje laikoma Šv. Jonų bažnyčia. Tai gotikinės erdvės struktūros, barokinių formų sakralinis objektas. Interjero įrangą sudarė (tai tik dalis turinti paminklinį statusą): 13 altorių (tiek išliko iš 23 altorių)¹¹⁶, 2 vargonai, 3

11. Šv. Petro ir Povilo bažnyčios Šv. Uršulės koplyčios kampinės skliautų dalies fragmentas.

14. Šv. Jonų bažnyčios Šv. Barbaros koplyčios restauravimo projektas, 1975 m.

portalai, 2 sietynai, 4 kandeliabrai bei (neįpaminklinti) suolai. Remonto-konservavimo darbai bažnyčioje buvo vykdomi 1954-1957 m. Bažnyčia buvo tvarkoma perdengiant stogą, tinklu uždengiant langus, o vėliau laikinai lentomis uždengiant Oginskių koplyčios vitražus¹¹⁷. Bažnyčioje buvo įrengtas laikraščių ir žurnalų leidyklos

sandėlis, vėliau – baldų sandėlys. Nutarus bažnyčią pritaikyti Mokslo minties muziejui, 1966 m. buvo sudaryta projektinė užduotis, prie kurios byloje pridėtas ir 1963 m. apžiūros aktas, kuriuo nustatytas labai blogas bažnyčios stovis bei, objektą apžiūrint I. Šerėnui ir B. Kaliui, užfiksuotas brutalus elgesys su architektūros paminklu - „*vietoje stebint, centrinio įvažiavimo siena buvo apdaužyta sunkvežimiu. Kada įvažiuoja sunkvežimiai į bažnyčios vidų, grindys yra toliau laužomos*“¹¹⁸. Netrukus buvo pradėti restauravimo-pritaikymo darbai. 1964 m. pradėta vykdyti

12. Vilniaus universiteto Smuglevičiaus salė.

13. Vilniaus universiteto Smuglevičiaus salė XIX a. viduryje, litografija iš Jono Vilčinskio „Vilniaus albumo“.

istorinius, architektūrinius ir archeologinius tyrimus – peržiūrėta ikonografinė medžiaga, pagal skiedinio pavyzdžius sudaryta stilistinė kartograma, atlikus zondavimus atskleista, kad objektas turi gotikos, renesanso, baroko, klasicizmo ir eklektikos laikotarpių architektūrinių elementų¹¹⁹. Bažnyčios altoriai padaryti iš marmuro, skulptūrinio dekoro (stiuko) ir medžio. Pagal architekto R. Jalovecko projektą 1966-1979 buvo restauruoti altoriai. Taip pat buvo restauruoti vitražai,

¹¹⁶ Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

¹¹⁷ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 115.

¹¹⁸ Projektinė užduotis (aut. R. Jaloveckas), 1966 // VAA, b. 118-34

¹¹⁹ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 115.

vargonai, suolai (paruošti iš įvairių rūšių medžio, puošti drožyba, intarsija, tapyba, auksavimu). Bažnyčios Šv. Onos ir Marijos Pogodos koplyčios buvo nuvalytos, atidengtos taikant konservavimo ir dalinai restauravimo priemones¹²⁰. Barbaros koplyčioje, remiantis polichrominiais tyrimais buvo atnaujintos spalvos - išryškinta "dominuojanti tamsiai pilka spalva ir auksas"¹²¹. Buvo atstatomas gotikinis portalas, kur vietoj trūkstančių karekos plytų buvo naudotos cementinės, - taip, pasak darbų autoriaus, buvo matyti, kuri medžiaga yra autentiška, o kuri nauja¹²².

Pritaikant bažnyčią, erdvinė struktūra nebuvo pažeista. Pasak V. Drėmos, bažnyčia restauruota stropiai, suklysta tik įrengiant šildymą grindyse, nes bažnyčios grindys pasikėlė 15-20 cm. aukščiau pirminio lygio, taip pakeisdamos gotikinę erdvę¹²³. Tvarkant bažnyčią nebuvo tikslo

15. Šv. Jonų bažnyčia,
autentiški barokiniai suolai.

16. Šv. Jonų bažnyčia, naujieji
salės suolai.

atkurti buvusio vaizdo,
pavyzdžiui atstatyti visus 23

altorius. Tačiau interjere visiems stiliams buvo suteiktos vienodos teisės, dėl to jis laikomas vienu geriausiu pavyzdžiu. Įdomus sprendimas buvo priimtas dėl bažnyčios suolų. Pritaikant bažnyčią muziejui, naujiems suolams sukurti buvo pasinaudota autentiškais išlikusiais šešiais suolais: pagal išlikusius suolus buvo pagaminti analogiškos formos suolai iš naujos medžiagos. Tokiu būdu interjere buvo atkurta „laiko dvasia“, tačiau nepretenduojant į autentiškumą.

¹²⁰ Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

¹²¹ J. Zibolis, Architektūros paminklų interjerų restauravimas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 90.

¹²² Iš autorės 2004 m. gegužės 28 d. pokalbio su R. Jalovecku.

¹²³ V. Drėma, Naikinom, nesaugojom, ar atkursim? // *Švyturys*, 1988, Nr. 22, P. 10.

Chodkevičių rūmus pradėta tvarkyti siekiant pritaikyti restoranui užsieniečiams (darbų užsakovas – Restoranų, kavinių ir valgyklų trestas). Restauravimo ir interjero architektas buvo Jonas Zibolis (1980). Autorius kiekvienam kambariui rinko medžiagas, gobelenus bei projektavo šviestuvus¹²⁴. Interjeras vertingas, nes Vilniuje nėra pilnai išlikusio vėlyvojo klasicizmo stiliaus interjero (salėse buvo išlikę apie 80% dekoru)¹²⁵. I-oje salėje, kuri turėjo būti skirta šokiams ir aptarnavimui, išlikusios krosnys buvo restauruotos, frizai paaukuoti, išlikę piliastrai restauruoti, kiti – atstatyti. II-oje salėje sienos buvo puoštos audiniais. Interjere nerasta autentiškų audinių, bet matyti jų žymės. Pasak autoriaus, salėje buvo planuota pritaikyti šviesios spalvos audinį, bet projektas neįgyvendintas ir panaudotas žalios spalvos audinys. I-oje ir II-oje salėse suprojektuotas specialus parketas. II-oje salėje ant krosnies buvo išlikusios nedidelės vazos (dabar jų nėra, - aut.

18. Chodkevičių rūmai, II aukšto salių planas, 1979 m. past.). III-oje salėje buvo išlikusios durys ir krosnis; buvo pritaikytas ir sudėtas standartinis grindinys. Iš IV-os salės į V-ąją salę (miniatiūrų kambarį) buvo įrengtos užmaskuotos durys (durys paslėptos už paveikslo, - aut. past.), kad kelneriai galėtų įeiti į V-ąją salę. V-oje salėje nebuvo išlikusio dekoru, todėl, panaudojus kitų salių analogus, buvo sukurtas klasicizmo stiliaus interjeras: pakartoto frizas ir gipsatūros formos nukopijuotos iš I-osios salės, durų rėmas sukurtas pagal autoriaus interpretaciją. Po restauravimo, keturiose patalpose buvo pakabinti lenkų restauratorių atvežti šviestuvai (dabar pakabinti Vilniaus dirbtuvių gamybos šviestuvai, - aut. past.). Rūmuose išsaugota planinė struktūra. Pasak architekto, tvarkymo tikslas nebuvo atstatyti buvusį interjero vaizdą, bet stengtasi restauruoti tai kas yra išlikę. Restauravimo projektai buvo ruošti tik keturioms salėms. Kitose patalpose nebuvo išlikusių vertingų interjero elementų, todėl jose interjerai projektuoti laisvai.

Chodkevičių rūmų interjeras buvo detalčiai ištyrinėtas, jam atgaivinti buvo taikytas

17. Šv. Jonų bažnyčia, suolų išdėstymo salėje schema, 1969 m.

19. Chodkevičių rūmai, II-o aukšto I-os salės frizas.

restauravimo metodas, pavienėms detalėms taikytas atstatymo metodas,

kurį sudarė mokslinis pagrindas (natūros tyrimai). Kaip minėta, vienoje iš rūmų patalpų buvo taikytas atstatymo metodas visai patalpai, pagrįstas analogais ir architekto interpretacija. Tokia tvarkymo priemonė tarptautinėje paveldotvarkos praktikoje griežtai kritikuojama. Galutinis

¹²⁴ Iš autorės 2004 m. gegužės 3 d. pokalbio su A. Švabauskiene.

¹²⁵ Iš autorės 2006 m. gegužės 10 d. pokalbio su J. Ziboliu.

rezultatas priklausė nuo atliktų darbų kokybės. Pagal J. Zibolio projektą darbus įgyvendino lenkų ir lietuvių restauratoriai. Deja, Chodkevičių rūmų ansamblio interjerai nėra vieningi, - kitose rūmų patalpose, neišlikus dekorui, buvo taikytas remontas, o tai menkina bendrą objekto, kaip vieneto, visumą.

Vilniaus universitete, rengiant aulos (Kolonų salė) restauravimo projektą, tikslas buvo atkurti istorinio interjero visumą. Restauruoti skliautuose tapyti kvadratiniai kasetonai, kurių projektą parengė menotyrininkai S. Pinkus, V. Drėma, architektai R. Jaloveckas, T. Meilūnas. Restauruojant kasetonus atidengtas barokinės freskos fragmentas¹²⁶. Salė papuošta XIX a. pr. sukurtais universiteto profesorių biustais, kurių išliko 5. 1978 m. Auloje vykdant restauravimo, atstatymo darbus, biustai buvo atkurti (aut. skulptorius J. Jagėla)¹²⁷ Restauruotos skydinio parketo

22. Vilniaus universitetas, Aulos grindys¹²⁸. Auloje nebuvo išlikę baldų, todėl pritaikant salę buvo šviestuvai. suprojektuotos stilizuotos kėdės (aut. L. Stepulienė), tinkančios

pagal spalvinį sprendimą. Restauravimo projekto autorė pasakojo, kad suprojektuotus baldus naktį prieš pristatymą teko perdažyti, nes

pastarųjų atlošai buvo geltonos spalvos,

20. Vilniaus universitetas, Aulos skliautų tapyba.

kurie nederėjo prie interjere vyraujančios raudonos spalvos; atlošai perdažyti balta spalva¹²⁹. Pagal J. Zibolio projektą sukurti nauji šviestuvai¹³⁰. Auloje vyrauja autentas, tačiau atkuriant interjero visumos vaizdą, įrangai buvo taikomas stilizavimo principas.

Išvardinti Vilniaus pastatų interjerai yra vieni gražiausių visoje Lietuvoje. Pagal tarptautinę praktiką, vadovaujantis minimalios intervencijos principais¹³¹, darbai atlikti tik Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje. Kiti istoriniai interjerai tik tvarkymo priemonių pagalba atskleidė savo istorinį estetinį charakterį. Ir nors buvo siekiama, kad istoriniuose interjeruose vyrautų autentas, o tvarkymas būtų tik priemonė autentiškumui išryškinti, deja, sovietmečiu šios grupės interjeruose, kartu su restauravimu ir konservavimu buvo taikomi ir atstatymo metodai.

21. Vilniaus universitetas, Aulos kėdės.

Daugiausia problemų istoriniuose

¹²⁶ A. Švabauskienė, Universiteto pastatų ansamblio kompleksinis regeneravimas ir funkcinis zonavimas // *Architektūros paminklai*, Nr. VIII, Vilnius, 1984, P. 41.

¹²⁷ R. Kaminskas, *Praeities paminklai ir šiandiena*, Vilnius, 1983, P. 39.

¹²⁸ A. Švabauskienė, Universiteto pastatų ansamblio kompleksinis regeneravimas ir funkcinis zonavimas // *Architektūros paminklai*, Nr. VIII, Vilnius, 1984, P. 41 – 42.

¹²⁹ Iš autorės 2004 m. gegužės 3 d. pokalbio su A. Švabauskiene.

¹³⁰ R. Kaminskas, *Praeities paminklai ir šiandiena*, Vilnius, 1983, P. 39.

¹³¹ Plačiau žr.: C. Brandi, *Theory of restoration*, Roma: Nuova Grafika Florentina, 2005.

interjeruose kildavo dėl įrangos, nes Lietuvoje yra mažai interjerų su išsaugota kilnojama įranga. Ši problema buvo sprendžiama keliais būdais. Baldus ir šviestuvus, kurie tikėtų istoriniame interjere pagal stilių, formą, buvo stengiamasi pasiskolinti iš muziejų (pvz., Verkių rūmuose buvo suruošta muziejaus baldų ekspozicija) arba nupirkti iš antikvariatų (pvz., Literatūriniame A. Puškino muziejuje dalis šviestuvų buvo pirkti iš antikvariato). Taip pat buvo bandoma sukurti regionui būdingas kopijas (pvz., Valstybinio dailės muziejaus šviestuvai). Tačiau dažniausiai baldai buvo sukuriami pagal atkuriamą interjero stilistinę kompoziciją – stilizacijos principu (pvz., Aulos, Bonifratrų bažnyčioje).

23. Kepės vila. II-os patalpos lubų
plafono dalis, 1979 m.

Šių interjerų grupė pagal autento išlikimo laipsnį skiriasi nuo antrosios grupės interjerų tuo, kad juose išlikusi dekoracinė tapyba sudaro ne mažiau 80%, o antrosios grupės interjeruose dekoras išsaugotas tik fragmentiškai. Tačiau pastariesiems išsaugoti priimti moksliskai pagrįsti tvarkymo sprendimai, kurie ne sumenkina, o išryškina interjerų vertingumą.

Antrosios grupės interjerus sudaro interjero architektūra ir fragmentiškai išlikusi dekoracinė tapyba. Autento turi būti ne mažiau kaip 50% interjero visumos. Tokiu atveju paprastai

24. Kepės vila. II-os patalpos rozetė
lubose, 1979 m.

architektūrinei formai ir dekoracinei tapybai taikomi restauravimo ir atstatymo metodai, o kilnojamoji įranga sukuriama (arba istorine stilistika, arba šiuolaikiniai). Vilniuje pagal tokį autento išlikimo laipsnį šiai grupei priskiriami Rūdininkų g. 13 (buvusios Aštriųjų ginklų cecho patalpos), Domininkonų g. 15, Pilies g. 24 („Naručio“ restoranas ir viešbutis), Jėzuitų noviciatas, Jaunimo ir „Lėlės“ teatrai, Kepės vila.

Kepės vila (Mindaugo g. 13) – tai vienaaukštis Š. Keppe namas – vila, pastatytas XIX a. pab. – XX a. pr. (dab. Baltarusijos ambasada). Pastato interjere pagrindiniai puošybos elementai buvo lipdiniai, krosnys ir parketai. Iš jų geriausiai išliko lipdyba, kuri puošia patalpų plafonus, sufitus ir supraportus. Sovietmečiu, pritaikant pastatą vaikų darželiui, dalis lipdinių buvo sunaikinta dėl „higienos sąlygų, kadangi jas sunku nuvalyti“.¹³² Be to, buvo įvestas centrinis šildymas, todėl darželio šeimininkai nusprendė krosnis sunaikinti, paliekant tik vieną¹³³. Kol buvo pradėta domėtis šiuo objektu, interjerui jau buvo padaryta didelė žala. Tačiau iš išlikusio dekoro, istorinių duomenų

¹³² Istoriniai tyrimai (aut. A. Baliulis, S. Samuolienė), 1979 // VAA, f. 5, b. 1956.

¹³³ Istoriniai tyrimai (aut. A. Baliulis, S. Samuolienė), 1979 // VAA, f. 5, b. 1956.

galima būtų atkurti buvusį istorinį vaizdą.

„Lėlės“ teatras įkurtas Oginskių rūmų centrinėje dalyje. Tvarkymo projekto autorei architektai B. Čibiraitė, V. Stepulienė, A. Kunigėlis (1975). Rūmuose buvo išlikusi XIX a. pabaigos neobarokinė salė, ji buvo restauruota ir pritaikyta mažųjų žiūrovų salei: išsaugota planinė struktūra bei pagrindinės kapitalinės sienos. I-ame aukšte restauruotos skliautuotos patalpos, o II-ias ir III-ias aukštai remontuoti, juos įrengiant šiuolaikiškai¹³⁴.

Rūdininkų g. 13 – tai XVI a. pastate esantis interjeras, kuriame išsaugota planinė struktūra ir I a. vakarinėje pusėje esančios patalpos sieninė tapyba. Figūrine ir ornamentine kompozicija nutapytos sienos, lubos ir medinės sijos¹³⁵. Sienų tapyba buvo atrasta 1985 m., atidengta ir konservuota. Šio objekto planinė struktūra buvo išsaugota, pritaikant administracinei paskirčiai, interjerai buvo įrengti šiuolaikiškai.

Apie šios grupės interjerus yra mažiausiai žinoma – tarp architektų-restauratorių ar spaudoje daugiausia buvo diskutuojama apie pirmosios ir trečiosios grupės interjerus, kadangi juose buvo priimami įdomiausi ir sudėtingiausi sprendimai.

Trečiosios grupės interjeruose vertingiausia dalis – architektūrinė erdvė (planinė struktūra, skliautai, arkos, nišos, grindys). Tvarkant interjero architektūrą buvo atliekami restauravimo, atstatymo ir remonto darbai. Kaip žinia, taikant atstatymo priemonę reikalingas mokslinis pagrindimas (istoriniai ir architektūriniai duomenys). Tarptautinėje praktikoje darbai nepagrįsti moksliniais duomenimis vadinami interpretacija (ang. *conjecture*), nes tai architektūristų istorinis vaizdinys apie objekto vidaus patalpas. Lietuvoje šios grupės interjeruose taikyta atstatymo priemonė dažnai nebūdavo pagrįsta moksliniais tyrimais, todėl pagrįstai galime šios grupės interjerų kūrimą vadinti interpretavimu.

Architekto interpretacija autentiškoje erdvėje pasireiškėdavo stilizavimo principu, kuriant interjerui trūkstamas detales. Šios grupės interjerų tvarkymas išeina už tarptautinių dokumentų reglamentuojamų metodų. Galime daryti prielaidą, kad interjere interpretavimo principas pasireiškėdavo dėl negausių istorinių, menotyrinių žinių. Tuo metu Lietuvoje nebuvo plėtojamų studijų apie Lietuvos architektūros, interjerų apipavidalinimo

(baldu, šviestuvų, dekoratyvinės dailės) istoriją. Todėl dėl šių žinių 25. Kepės vila. V-os patalpos kolonos, 1979 m.

¹³⁴ R. Jaloveckas, Vilniaus senamiesčio 54-ojo kvartalo regeneravimas // *Architektūros paminklai*, Nr. IX, 1984, P. 9.

¹³⁵ *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 431.

stokos, interjeras buvo sukuriamas remiantis bendrais istorinio laikotarpio bruožais, su tikslu sukurti emocinį vaizdinį istorinėje erdvėje. Išlikusi architektūrinė erdvė buvo terpė pasireikšti kūrybai¹³⁶. Autentiškoje architektūrinėje erdvėje interjero meninė-idėjinė tema, priklausė nuo objekto funkcijos¹³⁷. Šios grupės interjeruose dažniausiai buvo plėtojama istorinės praeities tema, kuri greičiausiai pasireiškėdavo komercinės paskirties interjeruose. Tačiau nagrinėjamu laikotarpiu istorinės praeities tema buvo įvairiai išreiškiama.

Menotyrininkė L. Jablonskienė pastebi, kad Vilniuje buvo būdingos trys interjerų įrengimo stiliškos kryptys, kurias galima suskirstyti pagal 1960-1970 m., 1970-1980 m., 1980-1990 m. laikotarpius.

Pirmąjį etapą (1960-1970) L. Jablonskienė vadina interjerų modernizavimo tarpsniu. Jam būdinga istoriniuose pastatuose pertvarkius planinę struktūrą sukurti modernizuotus interjerus. Šiuolaikiniai interjerai pasižymėjo nacionalinio folkloro ir istorinės praeities tematika, kas „interjere pakeitė istorinę autentišką“¹³⁸. Kaip minėta anksčiau, šio laikotarpio kūryba buvo vadinama „lietuviškąją interjerų“ mokykla. Modernizavimo laikotarpį atspindi „Neringos“

26. Restoranas „Lokys“, sieninės tapybos fragmentas prieš restauravimą. restoranas, restoranas-valgykla „Bočiai“, „Mėtos“ kavinė (aut. archit. G. Telksnys), „Vilijos“ valgykla (aut. archit. L. Vaitys)¹³⁹.

Antruoju etapu (1970-1980) interjero kūrime pasireiškė „praeities vertybių iškelimas kaip priešprieša novacijoms“¹⁴⁰. Išlikusius vertingus interjero elementus (planinę struktūrą, sienas, perdengimus, skliautus) pradėta derinti su naujomis utilitaraus pobūdžio detalėmis (baldai, šviestuvai, kita įranga), tačiau interjere išlaikyti sąsajas su praeitimi pradėdama kuriant „būtuojų laikų“ (dar kitaip vadinamu „romantizavimu“). Interjeruose naujai kuriamai įrangai (šviestuvams, baldams) suteikiamas ne konkretus laikotarpio stilius, bet „archaizuotas pavidalas“¹⁴¹. Šio laikotarpio interjerų kūrimo kryptį Vilniuje atspindi tokie

27. Restoranas „Lokys“, barokinė salė po atkūrimo.

¹³⁶ Architekto-restauratoriaus Ž. Simanavičiaus pasisakymai; žr.: R. Čepaitienė, *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*, Vilnius, 2005, P. 213.

¹³⁷ J. Minkevičius, *Aruodai neišsemti // Literatūra ir menas*, 1968, rugpjūtis, P. 3.

¹³⁸ L. Jablonskienė, *Senamiesčių interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilištiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995, P. 113.

¹³⁹ A. Mačiulis, *Išraiškaus interjero beiškant // Statyba ir architektūra*, 1983, kovas, P. 3.

¹⁴⁰ L. Jablonskienė, *Senamiesčių interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilištiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995, P. 42.

¹⁴¹ Ten pat, P. 50.

interjerai kaip restoranas „Lokys“ (arch. R. Jaloveckas, 1972 m.), „Amatininkų užėiga“ (rest. proj. aut. V. Dvariškis, Z. Vanagaitė, int. arch. V. Gabriūnas, 1974 m.), restoranas „Medininkai“ (rest. proj. aut. E. Purlys, int. arch. K. Gibavičius, 1975 m.), knygynas „Versmė“ (rest. proj. aut. Z. Vanagaitė, 1978 m.), „Senasis rūsys“ (aut. E. Gūzas, 1979).¹⁴² „Romantizavimo“ tendencijos pradžia gali būti laikoma restorano „Lokys“ įkūrimas, - jo interjere buvo išryškinta įdomi ir vertinga pastato architektūrinė autentika, kuri tapo interjero išraiškingumo pagrindu¹⁴³.

32. Gloriette Café Restaurant, Austrija. Trečiuoju etapu (1980-1990) „romantizuoto“ stiliaus interjerų kryptis peraugo į paviršutinišką pseudoistorinę stilizaciją¹⁴⁴.

Nagrinėjamu laikotarpiu Vilniaus istorinių pastatų interjeruose, kuriuose buvo išlikusi tik architektūrinė erdvė, būdinga stilizacija. Tačiau buvo sukurti ir originalūs interjerai, kuriuose atsispindėjo pusiausvyra tarp „sena“ ir „nauja“ – tai Vilniaus universiteto rūmų interjerai. Šiuose interjeruose pastebima naujos kūrybos ir istorinės aplinkos sintezė. Dalis universiteto

33. Redoutensale, Austrija. patalpų pasižymi unikalios dekoratyvine tapyba, kitose patalpose išlikusi tik architektūrinė erdvė. Pastarojoje, erdvė buvo restauruota, skliautai ir sienos dekoruoti originalia šiuolaikine sienine tapyba. Pavyzdžiui, knygyne „Littera“ (1979) skliautus dengia monumentalio Antano Kmieliausko freska;

30. Vilniaus universiteto Litanistikos centras, freska „Metų laikai“ (P. Repšys). Litanistikos centre Petras Repšys sukūrė freską „Metų laikai“ (1975-1985); Filologijos fakulteto vestibulyje Rimanto Gibavičiaus sgrafitas 34. Kavinė „Senasis rūsys“ „Mūzos“ (1970); Vitolio Trušio granitinė mozaika „Iš lietuvių mitologijos“ (1974-1978)¹⁴⁵. Šiuo atveju buvo parodytas pastato vidaus struktūros grožis, o šiuolaikiniai dailės kūriniai egzistuoja savarankiškai, nepretenduodami savo stiliumi į autentiškumą¹⁴⁶.

Tarptautinėje praktikoje, esant tokiam autento išlikimo laipsniui, dažnai pasirenkamas kontrasto principas - sukuriamas šiuolaikiška įranga, kuri ne disonuoja su senąja architektūra. Nors

31. Vilniaus universiteto filologijos fakultetas, sgrafitas „Mūzos“ (R. Gubavičius).

v. Baranauškas, Grožis ir pasimėgimas poilsį // *Kultūros barai*, Nr. 5, 1978, P. 17 – 18.

¹⁴⁴ L. Jablonskienė, *Senamiesčių interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilistiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995, P. 88.

¹⁴⁵ A. Mačiulis, *Dailė architektūroje*, Vilnius: VDA leidykla, 2003, P. 51 – 108.

¹⁴⁶ L. Jablonskienė, Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1970) // *Žmogus aplinka XX a. Lietuvos dailėje*, Vilnius: Academia, 1992, P. 118-119.

kontrasto principas nebuvo būdingas Vilniaus interjerams, tačiau buvo tam tikrų bandymų kavinėje “Senasis rūsys” (arch. E. Gūzas, 1979)¹⁴⁷, kurioje buvo suprojektuota šiuolaikiška įranga, kontrastuojanti su rūsio sienų faktūra bei senais skliautais¹⁴⁸. Kavinėje baldai buvo išdėstyti patalpos viduryje, tokiu būdu, išryškinant senąją architektūrą.

2.5 Restauratoriaus asmenybės vaidmuo ir tvarkymo sprendimai

Architekto-restauratoriaus darbas skiriasi nuo architekto tuo, jog architektas-restauratorius dirba su vertingais objektais, kurie buvo sukurti praeitų kartų ir išlikę iki šių dienų. Taigi iš architekto-restauratoriaus reikalaujama ypatingos darbo etikos ir tarsi savotiško kūrybinių ambicijų atsisakymo, kadangi architekto-restauratoriaus atsakomybė visuomenei (gyventojams) už elgesį su paveldo objektu prieš ir po restauravimo darbų priklauso nuo mokslinių duomenų apie objektą.

Pasak Bernard'o Feilden'o, bet koks įsikišimas į objektą nėra natūralus veiksnys. Tačiau kultūros paveldo objektai veikiami gamtos sąlygų ir žmogaus kasdien nyksta ir neįsikišant į natūralų objekto egzistavimą, kyla grėsmė jį prarasti. Kaip minėta anksčiau, paveldotvarkos darbų pagrindas yra autentas, kuris turi būti išsaugotas dėl savyje turimos „žinios“. B. Rowney autentą paveldotvarkoje apibūdina kaip elementą, lūkuriuojantį tarp architekto-restauratoriaus ketinimų ir veiksmų, kuriais įgyvendinami ketinimai¹⁴⁹. Taigi, kiekvienas architekto-restauratoriaus sprendimas ir veiksmas nulemia istorinio objekto tęstinumą, todėl restauratoriaus-architekto asmens vaidmuo paveldotvarkoje yra ne mažiau reikšmingas nei kiti jau anksčiau aptarti veiksniai.

Atskiri architekto-restauratoriaus sprendimai sudaro visumą, kuri pamatoma ir vertinama visuomenės. Paprastas žmogus nepamatys trūkumų ar neįvertins pavienių architekto-restauratoriaus sprendimų, jis mato ir vertina galutinį tvarkymo rezultatą. Architekto-restauratoriaus santykis su paveldo objektais yra įpareigojantis, todėl jis turi laikytis tam tikrų elgesio su objektu (tvarkymo) etikos ir moralės normų.

Restauratorius Bernard'as Feilden'as nustato istorinių pastatų tvarkymo etikos normas¹⁵⁰:
(1) prieš bet kokio masto įsikišimą turi būti užfiksuota pastato būklė, tvarkymo metu vedama detali

¹⁴⁷ Žr.: R. Jaloveckas, Kai kurios mūsų Respublikos paminklotvarkos problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980, P. 39;

J. Glemža, *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: VDA leidykla, 2002, P. 134.

¹⁴⁸ A. Mačiulis, Išraiškaus interjero beiškant // *Statyba ir architektūra*, 1983, kovas, P. 3.

¹⁴⁹ B. Rowney, *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004, P. 34.

¹⁵⁰ B. Feilden, *Conservation Historic Buildings*, England, 1982, P. 8.

dokumentacija apie taikytas tvarkymo priemones; (2) istorinis įrodymas negali būti sunaikintas, suklastotas ar pašalintas; (3) kiek įmanoma vengti įsikišimo; (4) pagarba paveldo objekto estetiniam, istoriniam, fiziniam vietisumui lemia bet kokio masto įsikišimą.¹⁵¹

Architekto-restauratoriaus darbu istorinis objektas bus keičiamas, todėl tarptautinė praktika griežtai reikalauja laikytis šių darbo etikos normų. Nesilaikant šių normų, restauravimas taptų architekto-restauratoriaus kūrinium, bet ne istoriniu dokumentu. Užtikrinti architektūros objekto istorijai, pagal kurią būtų atsekamas objekto pavidalo keitimasis, reikalaujama visus veiksmus fiksuoti. Šiai normai funkcionuoti reikalinga sistema, kurioje būtų išskelti aiškūs reikalavimai architektui-restauratoriui. Autentiško objekto vertingos savybės išryškėja, po galutinių tvarkymo darbų. Tuomet, kaip ir dabar, objekto vertingųjų savybių atskleidimas galutiniame rezultate priklausė ne vien nuo architekto-restauratoriaus įsikišimo. Objekto „žinios“ išryškinimo procesą gali įtakoti ir kiti veiksniai, tokie kaip užsakovo reikalavimai, finansai ir jo grožio supratimas, ekonominis faktorius (sprendžiant dėl panaudos) bei valdžios pozicija ar asmenų atliekančių tvarkymo darbus autento supratimas¹⁵².

Lietuvoje tvarkant objektą įtakos turėjo užsakovo reikalavimai. Pasitaikydavo, kai užsakovas nesutikdavo su architekto pasiūlymais. Tačiau architektas-restauratorius, būdamas projekto vadovu ir matydamas vertingą interjerą, turėjo mokėti įtikinti užsakovą priimti optimalų sprendimą interjero išsaugojimui. Taipogi, sovietmečiu prieš įgyvendinant restauravimo-pritaikymo projektą, jis buvo aptarinėjamas Tarybose, kuriose dalyvaudavo architektų kolegos, įvairių sričių restauravimo specialistai ir užsakovai. Tuomet projekto sprendimai būdavo kritikuojami, vieniems patikdavo, kitiems nelabai, todėl architektas-restauratorius turėjo mokėti apginti savo projektą, bandydamas įtikinti, kad sprendimas yra geriausiai tinkantis¹⁵³. Tačiau projekto pagrįstumą parodydavo architekto-restauratoriaus kompetencija.

Lietuvoje autentiškų elementų įvertinimas ir priimami sprendimai priklausė nuo architekto-restauratoriaus, nes tik jis būdamas profesionalas galėjo įvertinti kas vertinga objekte ir nuspręsti kaip autentiškas savybes išryškinti. Kitaip tariant, įsikišimo atveju architektas-restauratorius buvo atsakingas už vertingų savybių atskleidimą: *„restauratorius turi mokėti labai aiškiai, lakoniškai, nebyliomis formomis išsakyti paminklo turinį, parodyti jo vertę, tai, kas jame yra*

¹⁵¹ Ten pat.

¹⁵² B. Rowney, *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004, P. 267

¹⁵³ Iš autorės 2006 m. gegužės 10 d. pokalbio su J. Ziboliu.

*svarbiausia, ir tai, kas jau prarasta.*¹⁵⁴ Todėl svarbus restauratoriaus asmenybės vaidmuo, jo profesinė patirtis, kompetencija bei gebėjimas rasti „dialogą“ su interjeru.

Lietuvoje restauratoriai savo darbe mokėsi vieni iš kitų, kartu bandydami priimti geriausius sprendimus ir įgydami profesinės patirties¹⁵⁵. Buvo svarbu, kad architektas-restauratorius gerai išmanytų *„buvusių visuomeninių santvarkų materialinę ir dvasinę kultūrą, gynybą, statybą, gyvenimo būdą, teisę, religiją, papročius, mokslus, menus, amatus ir kitus gyvenimo reiškinius,*¹⁵⁶ kuriais galėtų pagrįsti kiekvieną savo veiksmą. Kitu atveju, architekto-restauratoriaus darbas be architektūros istorijos žinių, galėdavo būti tik jo interpretacija. Tyrimas rodo, kad nedaugelis restauratorių savo darbe domėjosi, studijavo Lietuvos architektūros (interjerų) istoriją. Aukštojo restauracijos mokslo bei specializuoto profesinio paruošimo trūkumas Lietuvos paveldotvarkoje lėmė, kad Lietuvoje 1960-1990 metais interjerų restauravimo praktikoje buvo priimama nemažai klaidingų sprendimų, sunaikinama vertingų elementų, vyravo „interpretacija“ ir stilizavimas. Utilitarus požiūris į restauruojamą projektą taip pat darė įtaką restauratorių priimamiems sprendimams.

¹⁵⁴ R. Jaloveckas, Kai kurios mūsų Respublikos paminklotvarkos problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980*, Vilnius, 1980, P. 40.

¹⁵⁵ A. Žemaitytė, Restauratoriaus metai // *Literatūra ir Menas*, 1982, Nr. 11, P. 7.

¹⁵⁶ Architekto-restauratoriaus Žibarto Simanavičiaus pasisakymai – žr.: R. Čepaitienė, *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*, Vilnius, 2005, P. 213.

III. Interjerų istoriniuose pastatytuose pritaikymo ir panaudos problemos

Vienas populiariausių būdų istoriniam pastatui išsaugoti, tai jį panaudoti ir pritaikyti šių dienų poreikiams. Pasak B. Rowney, istorinio pastato panauda naujai funkcijai būdinga Vakarų Europai. Naują pastato panaudojimo poreikį ir pritaikymą nulemia ekonominiai faktoriai.¹⁵⁷ Kadangi pakeitimai yra susiję su pastato fizine forma, tai sustiprina nuostatą, kad planinė struktūra yra vertinga tol, kol ji lieka nepakeista, ir taip paveldo vertė yra garantuota. Tačiau istorinio pastato panaudos tikslingumą B. Rowney nuginčia, „nes naudojimo tęstinumas užtikrina tik medžiaginį pastato išgyvenimą. Charakteringų elementų praradimai ir būtini perdirbimai pritaikant istorinį pastatą naujai paskirčiai, sumenkina pastato kokybę, funkciją ir vertingumą¹⁵⁸. Tačiau panauda laikoma veiksminga priemone, kadangi užtikrina pastato išsaugojimą - geriau pastatą panaudoti nei visiškai jį prarasti.¹⁵⁹

Tarptautinėje paveldosaugoje panauda laikoma vienu iš būdų išsaugoti istorinį pastatą. Tai reiškia, kad paveldotvarkos pritaikymo darbai tampa reikalingi, kai yra tikslas istorinį pastatą pritaikyti naujai paskirčiai. Lietuvoje sovietmečio praktika rodo, kad panauda buvo paveldotvarkos darbų tikslas: „*tuomet restauruotas arba projektuotas paminklas buvo pritaikomas nūdienos poreikiams*“.¹⁶⁰ Šį faktą patvirtina 1969 m. išleistas Ministrų Tarybos nutarimas dėl Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Kėdainių ir Trakų senamiesčių tvarkymo, kuriame nurodoma, kad vykdant generalinius planus būtina vadovautis šiuolaikine urbanistinių paminklų apsaugos praktika ir teorija. Tai reiškė, kad „*senamiesčių apsaugą garantuoja visapusiškas jų pritaikymas šiuolaikiniam gyvenimui*“.¹⁶¹

Panaudojimas, kaip viena architektūros objekto išsaugojimą užtikrinančių priemonių, buvo įtvirtinta Lietuvos TSR teisės aktuose. 1972 m. Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcijoje nurodyta, kad paveldotvarkos darbų tikslas – išsaugoti paminklą „gerinant jo būklę,

¹⁵⁷ B. Rowney, *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004, P. 162.

¹⁵⁸ Ten pat.

¹⁵⁹ Ten pat, 163.

¹⁶⁰ R. Kaminskas, Lietuvos TSR kultūros paminklų restauravimo darbai 1950-1975 metais ir tolesni uždaviniai // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 13.

¹⁶¹ J. Marcinkus, Paminklų konservavimo instituto 1970-1975 metų darbas ir problemos // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 26.

likviduojant buvusius ir esamus sužalojimus“ ir kad jį galima būtų naudoti¹⁶². 1977 m. LTSR Istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatyme užfiksuota, kad viena pagrindinių paminklo išsaugojimą užtikrinančių prielaidų yra jo panaudojimas bei reglamentuotos jo tvarkymo sąlygos¹⁶³. Panaudojant architektūros objektą šiuolaikiniams poreikiams, svaresnis argumentas buvo jį padaryti patogesnę žmogui naudotis nei objektą išsaugoti nepakeistą.

Tvarkomi istoriniai pastatai buvo visuomet pritaikomi naujai paskirčiai. Kiekvienas architektūros objektas turėjo atitikti inžineriniams, higienos ir saugos reikalavimams. Senai ir naujai architektūrai reikalavimai buvo vienodi, ir taikytos tos pačios medžiagos. Dėl to, neretai nukentėdavo istorinio pastato medžiaginis autentiškumas. Pavyzdžiui, vienas iš būtinų industrinės statybos reikalavimų buvo medinių sijų pakeitimas gelžbetoninėmis. Šis reikalavimas buvo pagrįstas priešgaisrinės apsaugos taisyklėmis. Dėl tokio pobūdžio pakeitimų dingdavo daug autentiškų elementų neatlikus nė polichrominių tyrimų ir tuo pačiu nukentėdavo istorinio pastato interjero vertė.¹⁶⁴ Neišvengiamai reikėdavo įtraukti originaliam interjerui nebūdingus naujadarus, naudoti nekokybiškas statybines medžiagas ir priemones. Pavyzdžiui, tvarkant Aušros vartų g. 4 pastatą buvo atkurta laiptinė, tačiau laiptai buvo per ankšti ir žemi, todėl šalia laiptinės buvo įrengti nauji patogūs laiptai.¹⁶⁵

3.1 Pastatų panaudos praktika Vilniuje

Siekiant nustatyti interjerų paskirties keitimąsi Vilniuje, buvo atliktas kiekybinis panaudos tyrimas. Duomenys tyrimui buvo gauti iš Vilniaus Apskritis Archyvo. Tyrimo kiekybinės analizės duomenys apima 254 Vilniaus miesto istorinių pastatų interjerus. Istorinių pastatų interjerai buvo skirstomi pagal interjerų tipologines grupes¹⁶⁶ (interjerų tipologinių grupių lentelė pateikta įvado dalyje), šis interjerų skirstymo principas taikytas nustatant pirminę interjerų funkciją ir

¹⁶² E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 92.

¹⁶³ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 94.

¹⁶⁴ R. Kaminskas, Paminklinių interjerų restauravimo ir pritaikymo klausimai // *Architektūros paminklai*, Nr. 9, 1984, P. 49.

¹⁶⁵ J. Marcinkus, Paminklų konservavimo instituto 1970-1975 metų darbas ir problemos // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 25.

¹⁶⁶ E. Riaubienė, *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-2000): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, 2003, P. 92

¹⁶⁶ Žr.: I lentelė. Architektūros objektų ir interjerų tipologinių grupių lyginamoji lentelė.

panaudojimą. Tokiu būdu detaliau atskleidžiama istorinio pastato patalpų keitimosi tendencija, nes vienos pastato patalpos gali būti pritaikytos įvairioms paskirtims (komercinei, gyvenamajai, administracinei ir kt.). Pažymėtina, kad iš 254-ių interjerų kai kurie gali priklausyti tam pačiam objektui. Norint nustatyti interjerų (ne istorinio pastato kaip vieneto) paskirtį, skirstymas pagal interjerus buvo tikslingas. Kiekybinio tyrimo duomenys suvesti į lentelę (Priedas Nr. 1-kompaktinė plokštelė). Dėl neišsamių archyvo duomenų, nepavyko tiksliai nustatyti kai kurių objektų pirminės paskirties ar panaudos (iš 254, nenustatyta 72-ų objektų pirminė funkcija ir 40-ies objektų panauda). Tačiau gauti ir susisteminti duomenys leido nustatyti bendras interjerų paskirties keitimosi tendencijas. Pateikiami susisteminti archyviniai duomenys pagal interjerų pirminę paskirtį ir panaudą (Priedas Nr. 2).

Nustatyta, kad sovietmečiu istorinių pastatų interjerai dažniausiai buvo pritaikomi (1) reprezentaciniams (muziejams), (2) administraciniams (administracinėms patalpoms, mokymo įstaigoms), (3) komerciniams (maitinimo įstaigoms bei parduotuvėms) ir (4) gyvenamiesiems tikslams.

Reprezentacinei paskirčiai buvo panaudojami sakralinių (bažnyčių), gynybinių ar buvusių reprezentacinių objektų (išlaikyta funkcija) interjerai. Bažnyčios pritaikytos kultūrinei veiklai: Visų šventųjų bažnyčia restauruota ir pritaikyta Liaudies meno muziejui; Vilniaus Katedra pritaikyta Dailės muziejaus kūrinių ekspozicijai (Paveikslų galerijai); Vilniaus bonifratrų bažnyčia restauruota ir pritaikyta Valstybinės filharmonijos vargonų studijai.

Priėmus sprendimą architektūros objektą pritaikyti muziejui, koncertų salei, galerijai būdavo galimybė išsaugoti ir išryškinti planinę struktūrą, interjerus, eksponuoti jo vertybes, konstrukcijas ir dekorą. Tačiau pasitaikydavo, kad ekspoziciją užgoždavo bažnyčios interjeras. Pavyzdžiui, priėmus sprendimą Visų Šventųjų bažnyčioje įrengti Liaudies meno muziejų, tvarkymo darbai buvo sustabdyti, tuomet „*Dailės kombinatas suprojektavo medinį namą, pastatė bažnyčios viduje ir tame namuke suruošė ekspoziciją*“.¹⁶⁷ Dėl medinio „namo“ bažnyčios viduje nesimatė interjero.

Miesto gyvenamuosiuose namuose atlikta daugiausiai pritaikymo darbų, kadangi Vilniaus senamiestyje didžiausią dalį pastatų sudaro gyvenamieji namai. Pasak J. Stasiulaičio, iš senamiestyje esančių 196 architektūros ir istorijos paminklų, du trečdaliai buvo gyvenamieji

¹⁶⁷ Iš autorės 2004 m. gegužės 3 d. pokalbio su A. Švabauskiene.

namai¹⁶⁸.

Įprastai gyvenamieji namai buvo naudojami komerciniams tikslams ar/ir tai pačiai gyvenamajai paskirčiai. Vilniaus senamiestyje, vykdant regeneravimo planus, daugelio gyvenamųjų namų pirmieji aukštai ir rūšiai buvo pritaikyti komercinei paskirčiai: kavinėms, restoranams, knygynams, vaistinėms, parduotuvėms, o kita dalis patalpų buvo pritaikomi gyvenamiesiems butams. Įgyvendinant regeneravimo planą projektavimo darbus vykdavo Paminklų konservavimo institutas ir Komunalinio ūkio projektavimo institutas, o juos įgyvendindavo Paminklų restauravimo valdyba ir Statybos ir remonto trestas.

Pastarųjų darbas buvo prastai vertinamas, nes daugelis vertingų interjero elementų būdavo randami, bet apie juos nepranešama restauratoriaus arba jie sunaikinami. Gyvenamieji namai, kurių pirmasis aukštas ir rūšiai pritaikyti komercinei veiklai, o kita dalis butams, tai: Pilies g. 17-19 namo I-ame aukšte įrengta ledainė ir tabako parduotuvė (rest.proj. aut. A. Švabauskienė, interj. Aut. M. Lagunavičienė), Didžioji g. 21 namo rūsyje kavinė „Laumė“ (interj. proj. aut. V. Gabriūnas), Didžioji g. 19 name įrengta kavinė „Amatininkų užėiga“ (arch. V. Dvariškis ir Z. Vanagaitė), Stiklių g. 6 namo I-ame aukšte parduotuvė „Dovanos“ ir Medžiotojų ir žvejų draugijos patalpos. Tokiu būdu, Vilniaus senamiesčio gyvenamajame name Aušros vartų g. 8 rūšio ir pirmojo aukšto patalpos buvo pritaikytos restoranui „Medininkai“, taip pat Stiklių g. 8 įkurtas restoranas „Lokys“. Gyvenamieji namai, kurie skirti administracinei funkcijai – (buv. Gorkio 11-13) priklausė Vilniaus universitetui, gotikiniuose rūsiuose įrengta mažoji studentų susirinkimų salė ir studentų menė, I-ame aukšte – studentų bufetas, kita pastato dalis pritaikyta universiteto audiovizualinėms laboratorijoms (proj. aut. Z. Vanagaitė).

Pritaikant istorinį pastatą maitinimo įstaigai būdavo galimybė patalpas skirti lankytojams ir užtikrinti paminklo populiarumą. Tačiau tai iškreipdavo senamiesčio lankytojų įspūdį apie miesto istoriją.¹⁶⁹ Pritaikant maitinimo įstaigų, parduotuvių patalpoms, jos turėjo atitikti priešgaisriniams, higienos reikalavimams. Kultūrinė vertė nukentėdavo, nes nemažą dalį patalpų tekdavo atiduoti virtuvei, sandėliams.¹⁷⁰ Turėjo būti įrengtas atsarginis išėjimas gaisro atveju, instaliuota vėdinimo sistema, elektra ir pan. Jei, pritaikant pastatą, jo pirminės funkcijos išplanavimas neatitikdavo naujai funkcijai, pagal tuometinius reikalavimus buvo daromi atitinkami pakeitimai, t.y. kartais

¹⁶⁸ J. Stasiulaitis, Koreferatas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 57.

¹⁶⁹ Jankevičienė A. Koreferatas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 50.

¹⁷⁰ R. Kaminskis, Architektūros paminklai – nūdienos poreikiams // *Kultūros barai*, 1979, Nr. 8, P. 31.

tekdamo iškirsti angą durims, prakirsti mūrą elektros laidams ar išlikusias autentiškas medines sijas pakeisti gelžbetoninėmis. Gyvenamuosius namus pritaikant butams būdavo keičiama planinė struktūra: restauratorė Urbonienė prisimena, kad tekdamo istorines erdves „*skaldyti butais, patenkinti visus reikalavimus*“¹⁷¹.

Miesto gyvenamieji rūmai buvo pritaikomi administracinei ar gyvenamajai paskirčiai, keli pritaikyti reprezentacinei paskirčiai. Oginskių rūmų kairysis sparnas pritaikytas Jaunimo teatrui, tačiau dėl paskirties buvo kritikuojama, kad “šiuolaikinis teatras, jėga išpraustas į ankštus paminklo rėmus”¹⁷² ir “Lėlės” teatrui. Rūmai pritaikyti Fotografijos meno draugijos parodų salonui ir Vilniaus Kultūros paminklų apsaugos inspekcijos administracinėms patalpoms.

Paminklą pritaikant administracinėms, ypač kultūros profilio įstaigoms, buvo užtikrinama pakankamai gera paveldo vertybių apsauga, atsirasdavo galimybė restauruoti ir išryškinti paminklo

35. Viešbutis „Narutis“, 1924 m.

planinę struktūrą, fasadus ir interjerus. Tačiau tokie paminklai būdavo tik iš dalies prieinami

plačiajai visuomenei, turistai galėdavo pamatyti tik pastato išorę.¹⁷³ Pavyzdžiui, po restauravimo, atstatymo darbų, Olizarų rūmai (Bernardinų g. 8) buvo pritaikyti LKP CK leidyklos administracinėms patalpoms ir valgyklai.

Administracinei paskirčiai buvo panaudojami sakralinių objektų interjerai arba anksčiau buvę administracinės paskirties interjerai. Vilniaus Rapolo vienuolynas buvo restauruotas, atstatytas ir pritaikytas Paminklų restauravimo tresto administracinėms patalpoms.

Istorinį pastatą panaudojant bibliotekai ar knygų saugyklai buvo susiduriama su problema, kai reikėdavo įrengti inžinerinius tinklus, šildymo ir vėdinimo sistemas¹⁷⁴. Be to, didžioji istorinio pastato patalpų dauguma, išskyrus katalogų ir skaityklų patalpas, tapdavo plačiajai visuomenei neprieinamos. Taip atsitiko su Vilniaus Šv. Ignoto vienuolyno patalpomis, kurios po tvarkymo buvo pritaikytos Mokslinei techninei bibliotekai.

Geriausia panauda, kuri nepakenkdavo vertingo interjero išsaugojimui, tai kultūrinė veikla (muziejai, koncertų salės). Daugiausiai nukentėdavo istorinių pastatų interjerai, kurie buvo

¹⁷¹ E. Urbonienė, Gyvenamosios paskirties architektūros paminklų restauravimas ir pritaikymas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 57.

¹⁷² A. Jankevičienė, Koreferatas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977, P. 51.

¹⁷³ A. Švabauskienė, Visuomeninės paskirties architektūros paminklų restauravimas ir pritaikymas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius, 1977, P. 49.

¹⁷⁴ E. Urbonienė, Gyvenamosios paskirties architektūros paminklų restauravimas ir pritaikymas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius, 1977, P. 55.

pritaikomi gyvenamajai paskirčiai, nes tuomet butas turėjo atitikti to meto utilitarinius reikalavimus; erdvė buvo suskirstoma į plotus tinkamus gyventi, nepaisant to, kad perplanavimas gali pakenkti vertingiems elementams (luboms, frizams ir pan.). Tik pavienių objektų interjerų funkcija buvo išlaikyta nepakitusi, pavyzdžiui viešbutis „Narutis“ veikiantis nuo 1924 m. ir Filharmonija, kuri skirta miesto kultūrinei veiklai nuo 1905 m.

3.2 Restauruoti interjerai – lietuvių istorinės sąmonės vizualizacija

Vilniaus miesto pastatų istorinėse erdvėse pasirodydavo idėjos išreiškiančios „nacionalinį savitumą“. Netgi, jei istorinių pastatų interjerai buvo įrengiami modernizmo stiliumi, kūrybinės minties tematika buvo pasirenkama „nacionalistinio folkloro ar istorinės praeities“. Kaip pastebi L. Jablonskienė, Europoje vyravo modernizmas, o pas mus nueita nacionalistinio - regioninio savitumo - paieškos keliu. Šios paieškos ypatingai atsispindėjo dailės sferoje, nes Pabaltijo dailininkai savo kūryba išsiskyrė TSRS taikomojo dekoratyvinio meno kontekste¹⁷⁵. Dailės savitumą sąjunginė kritika dažniausiai motyvavo „nacionalinės specifikos ieškojimais“. Architektūros ir dailės santykių „nacionalinės paieškos“ išryškėjo interjeruose.

Vilniaus senamiesčio interjerai, kurie įrengti gotikiniuose rūsiuose sulaukė daug dėmesio. Gotikiniai rūšiai dažniausiai buvo pritaikomi kavinėms, restoranams, taip juos priartinat prie gyventojų. Kadangi rūsiuose nebūdavo jokių interjerų, jiems pritaikyti buvo kuriami nauji baldai, kurie įgavo „romantizmo“ pavadinimą. Tai terminas, prabrėžiantis nostalgikišką požiūrį į istorinę praeitį. Pasak L. Jablonskienės, „romantizuoti“ interjerai turtino žmogaus kasdieninį gyvenimą¹⁷⁶ bei „akumuliuo istorinės atminties pėdsakus“¹⁷⁷. Visuomenė labai domėjosi „senoviniais“ interjeriais, nes tuo metu tai buvo naujovė, o modernizmas su lakoniškomis formomis darėsi svetimas. Šiuose interjeruose, pilnuose „istorinės praeities“ dvelksmo, buvo sukuriama jauki, intymi atmosfera, kuri skyrėsi nuo kasdieninės aplinkos.

Išlikę autentiški fragmentai istorinėje erdvėje buvo jungiami su naujais elementais; originalių elementų estetika pasinaudota kuriant naują interjero veidą. Tačiau kūrimo galutiniame

¹⁷⁵ L. Jablonskienė, *Senamiesčių interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilistiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995, P. 52.

¹⁷⁶ Ten pat, P. 52.

¹⁷⁷ Ten pat, P. 56.

rezultate viskas buvo skirta „istorinėms asociacijoms sukurti“¹⁷⁸.

¹⁷⁸ L. Jablonskienė, *Senamiesčių interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilistiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995, P. 65.

Išvados

1. Paveldotvarkos darbai, lėmę autentiškų interjerų (ne)išlikimą buvo pradėti sovietmečiu, kai ėmė formuotis istorinių pastatų interjero tvarkymo metodika ir darbų vykdymo praktika. Tačiau tuo metu dar nebuvo sukurta vieninga paveldo objektų tvarkymo metodika, dėl to interjerai istoriniuose pastatuose buvo tvarkomi labai skirtingai.

2. Sovietmečiu buvo sukurta teisinė sistema, reglamentuojanti paveldo apsaugą. Vienas pagrindinių teisės aktų, turėjusių įtakos paveldotvarkai, tai 1972 m. Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo aktas (instrukcija). Šiame dokumente buvo įtvirtinti pagrindinės paveldotvarkos priemonės ir jų sąvokos. Dalis įtvirtintų tvarkymo priemonių neatitiko tarptautinių dokumentų. Tačiau praktikoje buvo stengiamasi vadovautis bent pagrindiniais „Tarptautinės paminklų ir kompleksų konservavimo ir restauravimo chartijos“ principais.

3. Istorinių interjerų restauravimo pradžia galima laikyti XX a. septintąjį dešimtmetį, kai visuomeninei paskirčiai buvo imta pritaikyti bažnyčias. Kadangi bažnyčių interjeruose buvo daugiausia įvairaus dekoravimo meno, joms sutvarkyti reikėjo aukštos kvalifikacijos įvairių sričių specialistų, tad architektams-restauratoriams tai buvo postūmis profesiniam tobulėjimui.

4. Platesnis susidomėjimas „paminkliniais“ interjerais pasireiškė XX a. septintajame dešimtmetyje. Šio intereso pradžia įtakos turėjo mokslinis pagrindas – Lietuvoje atsirado polichrominiai tyrimai, leidę vykdyti detalesnius restauravimo darbus. Paminklų konservavimo instituto Senamiesčio skyriuje susiformavo „Interjerų grupė“, išskirtinai dirbusi su „paminkliniais“ interjerais. Šiuo laikotarpiu „paminkliniai“ interjerai išskiriami į specifinę paveldosaugos sritį.

5. Paveldotvarkos darbų metodika ir kryptis tvarkomame objekte priklausė nuo autento išlikimo laipsnio. Atskleidžiant istorinių pastatų interjerų tvarkymo tendencijas, interjerai pagal autento išlikimo laipsnį skirstomi į:

a) Istoriniai interjerai, kuriuose pagrindinės tvarkymo priemonės buvo restauravimas. Tačiau nustatyta, kad pritaikymo atveju, trūkstant autentiškos įrangos (baldai, šviestuvai), ji buvo kuriama stilizacijos principu.

b) Interjerai, kuriuose išlikusi architektūrinė forma (su pakeitimais), ir kur gali būti randama dekoracinė tapyba ir/ar dalis įrangos (pvz., krosnis). Šios grupės interjeruose tvarkymo kryptis priklausė nuo paskirties. Pagal pritaikomą funkciją būdavo pertvarkoma tūrinė sandara.

Interjeruose apipavidalinamas taikytas šiuolaikine įranga. Interjere likdavo autentiški tik restauruoti fragmentai.

c) Interjerai, kuriuose yra išlikusi tik architektūrinė forma, kaip vertingiausia interjero dalis, buvo terpė pasireikšti kūrybai. Interjero apipavidalinimui taikytas interpretavimo principas. Šiuose interjeruose sovietmečiu buvo būdinga istorinės praeities meninė-idėjinė tema. Remiantis bendrais istorinio laikotarpio bruožais, būdavo kuriamas emocinis vaizdinys istorinio pastato rėmuose.

6. Lietuvoje, kaip ir tarptautinėje praktikoje, paveldotvarkos darbai buvo orientuojami į medžiaginių autentiškumą, t.y. fizinę objekto medžiagą. Autento sąvoka atskirai nebuvo aiškinama, nors tvarkymo darbų rezultatas priklausė nuo autento vertinimo. Lietuvoje autentas dažniausiai buvo vertinamas architektūriniais, meniniais (estetiniais) vertinimo kriterijais. Tačiau meninės vertės akcentavimas neretai įgydavo perdėto „estetizavimo“ ir „stilizavimo“ bruožų, kai estetinis aspektas laikomas svarbesniu už autentą.

7. 1960-1990 m. interjerų restauravimo darbų praktika rodo, kad paveldotvarkos darbų tikslas buvo pastato panauda. Dominavo istorinio pastato panaudojimas pritaikant jį tuometiniams poreikiams. Pritaikant architektūros objektą naujiems poreikiams, svaresnis argumentas buvo utilitarumas ir komfortas nei autento išsaugojimas. Tokioje panaudoje buvo „užkoduoti“ planinės struktūros pakeitimai, kurie sumenkindavo interjero vertę.

8. Atlikus tyrimą, buvo nustatytos Vilniaus istorinių pastatų paskirties keitimosi tendencijos. Sovietmečiu istorinių pastatų interjerai dažniausiai buvo pritaikomi (1) reprezentacinei (muziejams, koncertų salėms, teatrams), kuriai buvo panaudojami sakralinių (bažnyčių), gynybinių ar buvusių reprezentacinių objektų (išlaikyta funkcija), rečiau gyvenamųjų rūmų pastatai; (2) administracinei (administracinėms patalpoms, mokymo įstaigoms), kuriai buvo panaudojami sakralinių objektų interjerai arba anksčiau buvę administracinės paskirties pastatai; (3) komercinei (maitinimo įstaigoms bei parduotuvėms) ir (4) gyvenamajai, kuriai buvo panaudoti gyvenamieji rūmai ir namai, paskirčiai.

9. Architekto-restauratoriaus ir užsakovo sprendimai ir veiksmai buvo reikšmingiausi lemiant interjero istoriniame pastate išsaugojimą ir restauravimą. Aukštojo restauracijos mokslo, specializuoto profesinio paruošimo ir specialistų trūkumas Lietuvos paveldotvarkoje lėmė, kad 1960-1990 metais interjerų restauravimo praktikoje buvo priimama nemažai klaidingų sprendimų, sunaikinama vertingų elementų, vyravo „interpretacija“ ir stilizavimas.

10. Interjero restauravimo darbų kokybė neretai nukentėdavo dėl sovietmečiui būdingos prastos medžiagų kokybės. Dėl ribotų gamybinių galimybių interjero detalių ir įrangos atkūrimas ne visada buvo įmanomas. Tokiu atveju, pritaikomi masinės gamybos elementai menkino interjero visumos vaizdą.

11. Vilniaus miesto pastatų istorinėse erdvėse dominavo idėjos, išreiškiančios „nacionalinį savitumą“. Todėl vienas iš veiksnių, sovietmečiu skatinusių žmogaus praeities pažinimą, susidomėjimą savo tautos palikimu ir identiteto išryškinimą, buvo interjeruose kuriamas istorijos įvaizdis.

Literatūros ir kitų šaltinių sąrašai

Šaltiniai:

Vilniaus apskrities archyvas (VAA)

F.5 (Paminklų restauravimo instituto fondas)

Lietuvos ir tarptautiniai paveldosaugos teisės aktai

1. *LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymas*, 1967.
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_k=1> [žr. 2006 04]
2. *LTSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymo taikymo instrukcija*, 1972.
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_k=1> [žr. 2006 04]
3. *LTSR istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymas*, 1977.
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_k=1> [žr. 2006 04]
4. *Venice charte*, 1964 m. <www.icomos.org> [žr. 2006 05]
5. *Burra charter*, 1988 m. <www.icomos.org> [žr. 2006 05]

Respondentai

1. Jonas Glemža, gim. 1935 m., vyras, inžinierius architektas.
2. Eugenijus Guzas, gim. 1941 m., vyras, architektas.
3. Romanas Jaloveckas, gim. 1931 m., vyras, architektas.
4. Rožė Jarmalavičienė, gim. 1933 m., moteris, architektas.
5. Audronis Katilius, gim. 1943 m., vyras, architektas.
6. Meilė Lagunavičienė, gim. 1932 m., moteris, architektas.
7. Juozas Lapinskas, gim. 1946 m., vyras, architektas.
8. Evaldas Purlys, gim. 1941 m., vyras, architektas.
9. Aldonas Švabauskienė, gim. 1928 m., moteris, inžinierius architektas.
10. Algimantas Umbrasas, gim. 1929 m., vyras, architektas.

Literatūra:

1. Anuškevičius J., Skonį reikia ugdyti // *Vakarinės naujienos*, 1986, Nr. 23.
2. Atgimsta Verkių rūmai // *Gimtasis kraštas*, 1970, Nr. 47.
3. Baranauskas V., Grožis įprasmina poilsį // *Kultūros barai*, 1978, Nr. 5.
4. Baublienė M., ICOMOS – 73 // *Literatūra ir menas*, 1973, Nr. 36.
5. Brandi C., *Theory of restoration*, Roma: Nuova Grafika Fiorentina, 2005.
6. Bražaitė-Dijokienė D., Paveldosaugos sampratos kaita XX a. Lietuvoje // *Urbanistika ir architektūra*, 2000, XXIV t., Nr. 2.

7. Čepaitienė R., *Kultūros paveldo supratimas Lietuvoje XX amžiuje*, VU, Istorijos fakultetas, Vilnius, 2003.
8. Čepaitienė R., *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*, Vilnius, 2005.
9. Čepaitienė R., Vilniaus bažnyčių likimas sovietmečiu (1944-1990) // *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5.
10. Čepienė D., Interjerai architektūros paminkluose // *Muziejai ir paminklai*, 1968, gruodis.
11. Čerbulėnas K., Apie interjerus architektūros paminkluose // *Muziejai ir paminklai*, 1968.
12. Drėma V., Apie kultūros paminklų būklę // *Europa. Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio almanachas*, Vilnius: Mintis, 1989.
13. Drėma V., Naikinom, nesaugojom, ar atkursim? // *Švyturys*, 1988, Nr. 22.
14. Feilden M. B., Jokilehto J., *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*, Vilnius: Savastis, 1998.
15. Gerčiukas J., Kas jis architektūros paminklas? // *Literatūra ir Menas*, 1973, rugsėjis.
16. Glemža J., Aktualiesnis paminklotvarkos metodikos klausimai ir problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
17. Glemža J., Interjero paminklotvarkos metodikos klausimai // *Architektūros paminkla*, 1987, Nr.X.
18. Glemža J., *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*, Vilnius: VDA leidykla, 2002.
19. Gučas A., Pasvajokime apie vieningą stilių // *Vakarinės naujienos*, 1986, Nr. 17.
20. Gūzas E., Vilniaus senamiestis: ašaros, kad griūva, rietenos, kaip gelbėti // *Archiforma*, 1998, Nr. 2.
21. Jablonskienė L., Sena ir nauja rekonstruojamuose senamiesčių interjeruose (1960-1970) // *Žmogus aplinka XX a. Lietuvos dailėje*, Vilnius: Academia, 1992.
22. Jablonskienė L., *Senamiesčių interjerų pertvarka Lietuvoje: kultūriniai ir stilistiniai daiktinės aplinkos formavimo aspektai*, Daktaro disertacija, VDA, 1995.
23. Jaloveckas R., Kai kurios mūsų Respublikos paminklotvarkos problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
24. Jaloveckas R., Kulto pastatų restauravimas ir naudojimas // *Muziejai ir paminklai*, 1968.
25. Jaloveckas R., Vilniaus senamiesčio 54-ojo kvartalo regeneravimas // *Architektūros paminklai*, Nr. IX, 1984.
26. Janavičius B., Interjeras – estetiškas miesto veidas // *Kauno tiesa*, 1964, birželis.
27. Jankevičienė A., Koreferatas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977.
28. Kaminskis R., Apie pagarbą senamiesčiams ir reiklumą sau // *Kultūros barai*, 1978, Nr. 2.

29. Kaminskas R., Architektūros paminklai – nūdienos poreikiams // *Kultūros barai*, 1979, Nr. 8.
30. Kaminskas R., Gyvenamųjų namų restauravimas, rekonstravimas ir naudojimas // *Muziejai ir paminklai*, 1968.
31. Kaminskas R., Kada restauruojame, kada atkuriamo? // *Literatūra ir Menas*, 1980, Nr. 18.
32. Kaminskas R., LTSR kultūros paminklų restauravimo darbai 1950-1975 metais ir tolesni uždaviniai // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977.
33. Kaminskas R., Paminklinių interjerų restauravimo ir pritaikymo klausimai // *Architektūros paminklai*, Nr. X, 1982.
34. Kaminskas R., *Praeities paminklai ir šiandiena*, Vilnius, 1983.
35. Kaminskas R., Respublikinio kultūros paminklų restauravimo tresto 1976-1980 metų darbo rezultatai // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
36. Katalynas A., Estetinis suvokimas ir formos kultas // *Kultūros barai*, 1978, Nr. 4.
37. *Kultūros paveldo apsauga (reglamentuojančių dokumentų rinkinys)*, Vilnius: Savastis, 1997.
38. Kunigėlis A., Restauruoti Verkių rūmai // *Mokslas ir gyvenimas*, 1976, Nr. 9.
39. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, T. 4, Vilnius, 1978.
40. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988.
41. Mačiulis A., *Dailė architektūroje*, Vilnius: VDA leidykla, 2003.
42. Mačiulis A., „Lietuviškųjų interjerų“ krizė? // *Literatūra ir menas*, 1972, birželis.
43. Mačiulis A., Naujas interjeras sename pastate // *Kultūros barai*, 1984, Nr. 3.
44. Mačiulis A., Išraiškaus interjero beieškant // *Statyba ir architektūra*, 1983, kovas.
45. Marcinkus J., Paminklų konservavimo instituto 1976-1980 metų darbas ir problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980. Konferencijos medžiaga*, Vilnius, 1980.
46. Marcinkus J., Paminklų konservavimo instituto 1970-1975 metų darbas ir problemos // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977.
47. Markevičienė J., Kultūros paveldo samprata Lietuvoje: žvilgsnis į prabėgusį dešimtmetį // *Archiforma*, 1998, Nr. 2.
48. Masiulis E., Restauratorių indėlis į LTSR kultūros paminklų apsaugą bei senamiesčių tvarkymą ir paminklotvarkos problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
49. Minkevičius J., Aruodai neišsemti // *Literatūra ir menas*, 1968, rugpjūtis.
50. Минкявичюс К. И., Архитектура советской Литвы, Москва, 1987.
51. Norbutas Z., Savitarna architektūros kritikoje // *Vakarinės naujienos*, 1986, Nr. 11.

52. Paminklosauga ir paminklotvarka: kas pasikeitė ir kas tebėra aktualu // *Archiforma*, 1998, Nr. 2.
53. Parčiauskas V., Puošti miestą, auklėti žmogų // *Vakarinės naujienos*, 1986, Nr. 61.
54. Pinkus A., Apie gyvenamųjų namų – architektūros paminklų – restauravimą, konservavimą ir naudojimą // *Muziejai ir paminklai*, 1968.
55. Pinkus S., Žmogus ateina pailsėti // *Literatūra ir menas*, 1984, Nr. 23.
56. Purlys E. Priartinti praeitį – praturtinti dabartį // *Literatūra ir Menas*, 1984, Nr. 3
57. Riaubienė E., *Lietuvos architektūros paveldosauga (1918-200): teisinės galimybės ir tvarkymo rezultatai*, Daktaro disertacija, VGTU, Vilnius, 2003.
58. Riaubienė E., Kultūros paveldo verčių suvokimo ir vertinimo tendencijos // *Urbanistika ir architektūra*, 2000, XXIV t., Nr. 1. <www.vgtu.lt/leidiniai/mk_zhur/urbanistika/numeriai_urbanistika.html - 16k> [žr.: 2004 05]
59. Rowney B., *Charters and the Ethics of Conservation. A Cross-Cultural Perspective*, Thesis for PhD, The University of Adelaide, 2004. <<http://thesis.library.adelaide.edu.au/public/adt-SUA20050202.180441/index.htm>> [žr. 2006 04].
60. Samalavičius S., Istoriniai LTSR Kultūros paminklų tyrimai // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimas ir restauravimas Lietuvos TSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
61. Stasiulaitis J., Kultūros paminklų apsauga, regeneruojant Vilniaus senamiesčio kvartalus // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
62. Stasiulaitis J., Koreferatas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977.
63. Susibūrė interjeristai ir dizaineriai // *Kauno tiesa*, 1976, gegužė.
64. Swięcka E., Historical interiors // *Lietuvos kultūros paveldo restauravimo institucijų 50-mečio konferencija. Konferencijos medžiaga*, Vilnius, 2000.
65. Šniukas D., Senamiesčio atgimimas // *Literatūra ir Menas*, 1973, Nr. 13.
66. Švabauskienė A., Visuomeninės paskirties architektūros paminklų restauravimas ir pritaikymas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977.
67. Švabauskienė A., Vilniaus universiteto kompleksinis regeneravimas // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
68. Švabauskienė A., Universiteto pastatų ansamblio kompleksinis regeneravimas ir funkcinis zonavimas // *Architektūros paminklai*, Nr. VIII, 1984.
69. *Universalus meno žodynas. Nuo seniausiųjų laikų iki dabarties*, Kaunas: Šviesa, 1998.
70. Urbonienė E., Gyvenamosios paskirties architektūros paminklų restauravimas ir pritaikymas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977.
71. Vaitys L., Indų filmo variantą? // *Vakarinės naujienos*, 1986, Nr. 29.

72. Zibolis J., Architektūros paminklų interjerų restauravimas // *Kultūros paminklų tyrimo ir restauravimo problemos. Konferencijos medžiaga*, Vilnius: Mokslas, 1977.
73. Zibolis J., Istorinių interjerų restauravimas ir jo problemos // *Istorijos ir kultūros paminklų tyrimai ir restauravimas LTSR 1976-1980. Mokslinė konferencija*, Vilnius, 1980.
74. Zibolis J., Universiteto pastatų ansamblio kompleksinis regeneravimas ir funkcinis zonavimas // *Architektūros paminklai*, Nr. VIII, 1984.
75. Žemaitytė I., Restauratoriaus metai // *Literatūra ir Menas*, 1982, Nr. 11.
76. Žemaitytė I., Restauratoriai universitete // *Literatūra ir Menas*, 1979, Nr. 31.
77. Žemaitytė I., Vartai į laiką // *Literatūra ir Menas*, 1980, Nr. 37.

Iliustracijų sąrašas:

1. Iš asmeninės architekto Romo Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
2. Iš asmeninės architekto Romo Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
3. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 347.
4. Iš asmeninės architekto Romo Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
5. Restauracijos – pritaikymo projektas (aut. K. Gubavičius, V. Vitkauskas), 1968 // VAA, f. 2, b. 199-3.
6. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 532.
7. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 538.
8. Eskizinis projektas (aut. J. Zibolis), 1979 // VAA, f. 2, b. 484-6.
9. *Atgimę paminklai (albumas)*, Vilnius: Mintis, 1983, P. 161.
10. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 160.
11. *Atgimę paminklai (albumas)*, Vilnius: Mintis, 1983, P. 136.
12. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 516.
13. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 518.
14. Techninis darbo projektas, 1974 // VAA, f. 2, b. 118-212.
15. Iš asmeninės architekto Romo Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
16. 2006 m. Ž. Saržickienės nuotr.
17. Salės suolai - projektinė užduotis (aut. R. Jaloveckas), 1969 // VAA, f. 2, 118-98.
18. Eskizinis pritaikymo projektas (aut. J. Zibolis), 1979 // VAA, f. 2, b. 484-4.
19. Eskizinis projektas (aut. J. Zibolis), 1979 // VAA, f.2, b. 484-6.
20. Autorinės priežiūros mokslinė ataskaita (aut. T. Miliūnas), 1982 // VAA, f. 5, b. 3049.
21. Autorinės priežiūros mokslinė ataskaita (aut. T. Miliūnas), 1982 // VAA, f. 5, b. 3049.

22. Autorinės priežiūros mokslinė ataskaita (aut. T. Miliūnas), 1982 // VAA, f. 5, b. 3049.
23. Priešprojektiniai darbai. Fotofiksacija, 1979 // VAA, f. 5, b. 2030.
24. Priešprojektiniai darbai. Fotofiksacija, 1979 // VAA, f. 5, b. 2030.
25. Priešprojektiniai darbai. Fotofiksacija, 1979 // VAA, f. 5, b. 2030.
26. Iš asmeninės architekto Romano Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
27. Iš asmeninės architekto Romano Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
28. Iš asmeninės architekto Romano Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
29. Iš asmeninės architekto Romano Jalovecko nuotraukų kolekcijos.
30. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 529.
31. *LTSR Istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, P. 522.
32. *Vienna, Urban Preservation and Renewal. The State of the Art IV*, Vienna: „agensketterl“ Druckerei GmbH, 2003, P. 37.
33. *Vienna, Urban Preservation and Renewal. The State of the Art IV*, Vienna: „agensketterl“ Druckerei GmbH, 2003, P. 33.
34. *Vilniaus architektūra*, Vilnius, 1982, P. 212.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ISTORIJOS FAKULTETAS
ISTORIJOS TEORIJOS IR KULTŪROS ISTORIJOS KATEDRA

Žaneta Saržickienė

**Interjerų istoriniuose pastatuose atkūrimo ir panaudos problema Vilniuje
(1960-1990)**

Magistro darbas

PRIEDAS Nr. 1

kompaktinė plokštelė

„Archyvinių duomenų lentelė su paieškos sistema”

Darbo vadovė:
Dr. M. Drėmaitė

Vilnius, 2006

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ISTORIJOS FAKULTETAS
ISTORIJOS TEORIJOS IR KULTŪROS ISTORIJOS KATEDRA

Žaneta Saržickienė

**Interjerų istoriniuose pastatuose atkūrimo ir panaudos problema Vilniuje
(1960-1990)**

Magistro darbas

PRIEDAS Nr. 2

„Susisteminta archyvinių duomenų lentelė”

Darbo vadovė:
Dr. M. Drėmaitė

Vilnius, 2006

2 lentelė. Susisteminti archyviniai duomenys pagal interjerų pirminę paskirtį ir panaudą

Pirminė paskirtis	Panauda
Administracinė - 18, iš jų pritaikyta	vien administracinei – 13 vien pramoninei – 1 vien ūkinei – 1 vien komercinei – 2
Gyvybinė - 3, iš jų pritaikyta	vien reprezentacinei – 2 vien komercinei – 1
Gyvenamoji1 - 74, iš jų pritaikyta	vien administracinei – 13 administracinei ir komercinei – 2 vien gyvenamajai1 – 7 gyvenamajai1 ir administracinei – 3 gyvenamajai1, administracinei ir komercinei – 1 gyvenamoji1 ir komercinei – 8 vien komercinei – 25 vien reprezentacinei – 4 kitoms/nėra žinoma – 11
Gyvenamoji2 - 26, iš jų pritaikyta	vien administracinei – 11 vien gyvenamajai1 – 2 gyvenamajai1 ir administracinei – 2 gyvenamajai1 ir komercinei – 2 gyvenamajai1 ir administracinei – 4 vien komercinei – 2 vien reprezentacinei – 1 gyvenamajai1 ir ūkinei – 1 kitoms/nėra žinoma – 5
Reprezentacinė - 4, iš jų pritaikyta	vien reprezentacinei – 4
Sakralinė - 52, iš jų pritaikyta	vien administracinei – 19 administracinei ir reprezentacinei – 3 vien gyvenamajai1 – 2 administracinei ir gyvenamajai 1 – 1 gyvenamajai1, administracinei ir komercinei – 1 vien komercinei – 4 vien pramoninei – 3 vien reprezentacinei – 12 vien sakralinei – 1 vien ūkinei – 2 kitoms/nėra žinoma – 5
Ūkinė - 5, iš jų pritaikyta	vien administracinei – 2 vien komercinei – 1 vien reprezentacinei – 1 vien ūkinei – 1

Iš viso: duomenų pateikta apie 254 interjerus, iš kurių: 72 objektų autentiška funkcija nenustatyta; 40 objektų p. nenustatyta. PASTABA - gyvenamieji 1, t.y. gyvenamieji namai; gyvenamieji 2 – gyvenamieji rūmai.

1 lentelė. Architektūros objektų ir interjerų tipologinių grupių lyginamoji lentelė.

Architektūros objektų tipologinės grupės	Interjerų tipologinės grupės
<p>VIII. Gynybiniai objektai: pilys, tvirtovės</p> <p>IX. Visuomeniniai civiliniai: rotušės, mokyklos, bankai, teatrai, muziejai</p> <p>X. Kulto pastatai: bažnyčios, cerkvės, vienuolynų pastatai</p> <p>XI. Miesto gyvenamieji namai: gyvenamieji namai, miesto rūmai</p> <p>XII. Dvarų sodybos ir rūmai</p> <p>XIII. Gamybiniai ir ūkiniai pastatai: malūnai, sandėliai</p> <p>XIV. Kiti pastatai ir statiniai, jų fragmentai: rūšiai, liaudies architektūros paminklai</p>	<p>I. Gyvenamieji interjerai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) gyvenamųjų namų 2) rūmų, dvarų <p>II. Visuomeniniai interjerai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) reprezentaciniai: rotušės, teatrai, koncertų salės, muziejai, galerijos 2) administraciniai: mokyklos, universitetai, ligoninės, bankai, paštai ir kt. 3) komerciniai: viešbučiai, restoranai, kavinės, užėjigos, parduotuvės 4) sakraliniai: bažnyčios, cerkvės, vienuolynai <p>III. Pramoniniai: gamyklos, dirbtuvės, laboratorijos, malūnai</p> <p>IV. Ūkiniai: sandėliai, dvarų ūkiniai pastatai, pagalbiniai pastatai</p> <p>V. Kiti</p>